

Laura Sarkonsalo

SOSIAALINEN ISOVANHEMMUUS IKÄÄNTYNEIDEN
VOIMAVARANA

- Varamummotoiminnan kehittäminen SPR:n Tampereen
osastolle

Sosiaalialan koulutusohjelma

2015

SOSIAALINEN ISOVANHEMMUUS IKÄÄNTYNEIDEN VOIMAVARANA - Varamummotoiminnan kehittäminen SPR:n Tampereen osastolle

Sarkonsalo, Laura
Satakunnan ammattikorkeakoulun
Sosiaalialan koulutusohjelma
Helmikuu 2015
Ohjaaja: Manni, Merja
Sivumäärä: 65
Liitteitä: 3

Asiasanat: ikääntyneiden voimavarat, toimintakyky, isovanhemmuus, sosiaalinen isovanhemmuus, vapaaehtoistoiminta

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää ikääntyneiden hyvinvointia tukevaa ja ennaltaehkäisevää vapaaehtoistoimintaa, joka samalla edesauttaa ja tukee sukupolvityötä. Tavoitteena oli kehittää Suomen Punaisen Ristin (SPR) Hämeen piirin tuella Tampereen osastolle uudenlaista vapaaehtoistoimintaa, varamummotoiminnan käynnistämisen kautta. Varamummotoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jossa ”mummoikäinen” nainen tai mies haluaa vapaaehtoisesti olla osana alaikäisen lapsen ja hänen perheensä elämää. Varamummon tehtävä on rikastuttaa lapsen ja hänen perheensä elämää läsnäolollaan ja elämäkokemuksellaan. Varamummotoiminta vahvistaa sukupolvien välistä yhteisöllisyyttä sekä tukee sosiaalista kanssakäymistä ehkäisten ja vähentäen yksinäisyyttä sekä syrjäytymistä. Varamummotoiminta on kaikkia sen osapuolia hyödyttävä järjestely. Ihannetapauksessa toiminnan kautta perheen ja varamummon välille syntyy kantava, elämänmittainen suhde. Tavoitteena on saada varamummotoiminnasta tulevaisuudessa vakiintunutta ja samalla järjestäytyneempää toimintaa SPR:n Tampereen osastolle.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen kehittämisprojekti, jossa oli toiminnallisen opinnäytetyön ja toimintatutkimuksen sekä projektityön piirteitä. Opinnäytetyön empiria muodostuu kehittämisprosessin aikana kerätystä aineistosta. Teoreettinen viitekehys muodostuu ikääntyneiden voimavaroista ja toimintakyvyn tukemisesta, isovanhemmuuden merkityksestä ja haasteista sekä sosiaalisesta isovanhemmuudesta. Teoriatausta pitää sisällään myös vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnan ja etenkin ikääntyneiden näkökulmasta sekä SPR:n järjestönä. Empiriasta ja teoreettisesta viitekehuksesta rakentuu kokonaisuus, jonka näkökulmana ovat ikääntyneet.

Kehittämisprojektin ansiosta SPR:n Tampereen osastolle kehitettiin uudenlaista vapaaehtoistoimintaa ja tavoitteet varamummotoiminnan käynnistämisestä kehittämisprojektin osalta saavutettiin. Varamummotoimintaan koulutettiin viisi vapaaehtoista varamummoa, haastateltiin kuusi toiminnasta kiinnostunutta perhettä ja varsinainen toiminta käynnistyi kolmen varamummon ja perheen osalta. Varamummojen vertaistapaamisten avulla kaikki vapaaehtoiset varamummot pysyivät toiminnassa mukana koko kehittämisprojektin ajan. Varamummotoiminnan tulevaisuus SPR:n Tampereen osastolla on vielä auki. Toiminnan jatkuminen ja sen laajeneminen vaatii Tampereen osaston tuen lisäksi aktiivisia ja toiminnasta kiinnostuneita vapaaehtoisia.

SOCIAL GRANDPARENTHOOD AS A RESOURCE AMONG THE ELDERLY
- Development of grandparenthood activities for Tampere Red Cross

Sarkonsalo, Laura
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
February 2015
Supervisor: Manni, Merja
Number of pages: 65
Appendices: 3

Key words: the elderly's resources, functioning, grandparenthood, social grandparenthood, voluntary activities

The purpose of this Bachelor's thesis was to develop preventive voluntary activities to support the well-being of the elderly and to promote relationships between different generations. The aim was to develop new forms of activities for Tampere Red Cross with the support of the Häme District of the Finnish Red Cross (FRC). This development work was carried out by organising grandparenthood activities. Grandparenthood activities refer to functions, where a woman or a man in grandparent age volunteers to be part of a minor's and his or her family's life. The task of the grandparent is to enrich the family's life by being present and sharing experiences. These activities strengthen bonding between different generations and promote interaction, thus preventing and decreasing loneliness and marginalisation. The activities benefit all the participants. In ideal cases a lifelong relationship develops between the grandparent and the family. The aim is to make these activities more organised and regular in Tampere Red Cross.

The thesis is a development task, which includes features of an action research and project and functional thesis work. The empirical part of the thesis consists of the data collected during the development process. The theoretical frame is based on the concepts of the elderly's resources, supporting functioning, meaning of grandparenthood, challenges and social grandparenthood. The theoretical framework also discusses voluntary activities from the elderly's perspective and their meaning to society and the FRC. The empirical and the theoretical part are combined into an entity which focuses on the elderly.

The development project resulted in new kinds of voluntary activities and the aim to start grandparenthood activities for Tampere Red Cross were reached. Five grandmothers were trained for voluntary activities and six families interested in the activities were interviewed. The actual activities were started with three grandmothers and families. Peer meetings helped the grandmothers to continue the voluntary activities throughout the development project. However, future activities are still open. If the activities are continued and expanded, in addition to support from Tampere Red Cross, more active and interested volunteers are needed.

1 JOHDANTO.....	5
2 VOIMAVARAT IKÄÄNTYNEIDEN TOIMINTAKYVYN TUKENA.....	8
2.1 Ikääntyneiden voimavarat.....	8
2.1.1 Psykkiset, henkiset ja fyysiset voimavarat.....	9
2.1.2 Yhteisölliset voimavarat.....	10
2.2 Toimintakyky voimavarana.....	12
3 ISOVANHEMMUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSESSA.....	16
3.1 Isovanhemmuuden merkitys.....	17
3.2 Isovanhemmuuden haasteita.....	19
3.3 Sosiaalinen isovanhemmuus.....	22
4 VAPAAEHTOISTOIMINTA YHTEISKUNNAN VOIMAVARANA.....	24
4.1 Suomen Punainen Risti.....	25
4.1.1 Hämeen piiri.....	27
4.1.2 Tampereen osasto.....	28
4.2 Ikääntyneet vapaaehtoistoiminnassa.....	30
5 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	33
5.1 Opinnäytetyön tausta.....	33
5.2 Opinnäytetyön tavoite.....	35
5.3 Toiminnallisuus tutkimuksellisenä lähestymistapana.....	36
5.3.1 Toiminnallinen kehittämisprojekti.....	36
5.3.2 Toiminnallisen kehittämisprojektin arviointi.....	37
5.4 Aiemmat tutkimukset ja projektit.....	40
6 VARAMUMMOTOIMINNAN KEHITTÄMINEN.....	41
6.1 Kehittämisprojektin vaiheet.....	41
6.1.1 Suunnittelu.....	41
6.1.2 Varamummojen ja perheiden rekrytointi.....	44
6.1.3 Varamummo koulutus.....	46
6.1.4 Perheiden haastattelu.....	49
6.1.5 Toiminnan käynnistyminen.....	51
6.1.6 Vertaistapaamiset.....	52
6.2 Kehittämisprojektin arviointi.....	54
6.3 Kehittämisprojektin johtopäätökset.....	59
7 POHDINTA.....	61
LÄHTEET.....	62
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on sosiaalinen isovanhemmuus ja sen merkitys ikääntyneiden hyvinvoinnin tukemisessa. Ikääntyneiden hyvinvointi on kokonaisuus, jossa yksilön voimavarat ovat keskeisessä osassa. Voimavarat muodostavat perustan ikääntyneiden toimintakyvylle. (Koskinen 2004, 39-42; Lyyra 2007, 16-22.) Viime vuosikymmenien aikana suomalaisten ikääntyneiden terveet ja toimintakykyiset elinvuodet ovat selvästi lisääntyneet. Kohentunut toimintakyky antaa yhä useammalle ikääntyneelle esimerkiksi mahdollisuuden osallistua monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan sekä kerho- ja yhdistystoimintaan. Sosiaalisen toimintakyvyn osalta kehityksessä on ollut kuitenkin havaittavissa myös kielteisiä muutoksia. Sosiaaliset verkostot ovat kaventuneet ja yksinäisyys on lisääntynyt ikääntyneiden keskuudessa. (Sainio, Koskinen, Sihvonen, Martelin & Aromaa 2013, 60-64.) Perhe on keskeinen elementti ikääntyneiden sosiaalisessa verkostossa, jossa lapsilla ja lapsenlapsilla on suuri merkitys. Isovanhemmuus toimiikin tärkeänä voimavarana ikääntyneille. (Hurme & Metsäpelto 2004, 521; Koskinen 2004, 74; Marin 2002, 112-114.) Yhteiskunnan ja perhe-elämän muutosten myötä myös isovanhemmuus on muuttunut. Lapsenlapsettomuus tai isovanhemmuuden erilaiset haasteet eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita isovanhemmuuden iloista ja suruista luopumista. Sukupolvien välinen vuorovaikutussuhde voi toteutua monella tavalla, eikä biologinen perimä ole näin ollen ainoa tie isovanhemmuuteen. (Ijäs 2006, 56.)

”Mummo kurkottaa huomiseen lapsissaan ja lastensa lapsissaan. Lapsenlapsi on syy elää vieläkin vanhemmaksi.” (Paavilainen 2011.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena on lähteä toteuttamaan yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin Hämeen piirin kanssa ikääntyneiden hyvinvointia tukevaa ja ennaltaehkäisevää vapaaehtoistoimintaa, joka samalla edesauttaa ja tukee sukupolvityötä. Tavoitteena on kehittää Suomen Punaisen Ristin (SPR) Hämeen piirin tuella Tampereen osastolle uudenlaista vapaaehtoistoimintaa, varamummotoiminnan käynnistämisen kautta. Tavoitteena on saada varamummotoiminnasta tulevaisuudessa vakiintunutta ja samalla järjestäytyneempää toimintaa SPR:n Tampereen osastolle. Varamummotoiminta antaa vapaaehtoistoiminnassa jo mukana oleville ikääntyneille uudenlaisen

mahdollisuuden vapaaehtoistoimintaan ja samalla pyritään houkuttelemaan uusia ikääntyneitä vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Varamummotoimintaa järjestetään eri muodoissa, eri järjestöjen ja toimijoiden kautta useilla paikkakunnilla ympäri Suomea. Tampereen alueella järjestäytyntä, perheissä tehtävää varamummotoimintaa ei kuitenkaan ole tarjolla.

”Jokainen saa olla mummo omalla tavallaan. Muumimammaa ei kannata matkia jos ei ole häntä ja käsilaukkua joka napsahtaa.” (Paavilainen 2011.)

Varamummotoiminta on monelle tuttu käsite ja on myös vakiintunut käsite toiminnalle, jolla kuitenkin tarkoitetaan laajemmin toimintaa johon ovat tervetulleita niin mummot ja papat kuin pariskunnatkin. Varamummotoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jossa ”mummoikäinen” nainen tai mies haluaa vapaaehtoisesti olla osana alaikäisen lapsen ja hänen perheensä elämää. Varamummon tehtävä ei ole toimia perheessä ilmaisena lapsenvahtina tai kodinhoitajana, vaan varamummon tehtävä on rikastuttaa lapsen ja hänen perheensä elämää läsnäolollaan ja elämäkokemuksellaan. Varamummo voi ottaa isovanhemman paikan perheessä, jossa ei luonnollisesti ole isovanhempia. Varamummo voi myös täydentää jo olemassa olevaa isovanhempisuhdetta. Varamummotoiminta vahvistaa sukupolvien välistä yhteisöllisyyttä sekä tukee sosiaalista kanssakäymistä ehkäisten ja vähentäen yksinäisyyttä sekä syrjäytymistä. Varamummotoiminta on kaikkia sen osapuolia hyödyttävä järjestely. Perheen lapsi saa elämäänsä yhden turvallisen aikuisen lisää, kokemuksen välittämisestä sekä arvokasta hiljaista tietoa sukupolvien takaa. Varamummo saa mahdollisuuden kokea isovanhemmuuden iloa sekä leikin ja leikkimielisyyden jälleen osaksi elämäänsä, hän saa tuntea itsensä aidosti tärkeäksi ja mielekäästä tekemistä päiviinsä. Perheen vanhemmat saavat tukea kasvatustyöhönsä ja mahdollisuuden tukiverkoston laajentamiseen. Ihannetapauksessa toiminnan kautta perheen ja varamummon välille syntyy kantava, elämänmittainen suhde. (Auvinen 2013; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

”Kukaan ei ole koskaan mummon tiedon mukaan kuollut liikaan rakkauteen” (Paavilainen 2011).

Opinnäytetyöni taustalla on oma kiinnostukseni tehdä käytännönläheinen opinnäytetyö, jolla on merkitystä ja todellista tarvetta. Lähtökohtana on opintojeni

suuntautuminen seniori- ja vanhustyöhön. Lisäksi haluan tarjota omaa panostani minulle entuudestaan tutulle vapaaehtoisuuteen perustuvalla järjestöllä, jonka toiminta toisaalta jo tavoittaa ikääntyneet, mutta jolla on tavoitteena edelleen kehittää ikääntyneille suunnattua toimintaa.

Opinnäytetyö on toiminnallinen kehittämisprojekti, jossa on toiminnallisen opinnäytetyön ja toimintatutkimuksen sekä projektityön piirteitä. Opinnäytetyön empiria muodostuu kehittämisprosessin aikana kerätystä aineistosta. Teoreettinen viitekehys muodostuu ikääntyneiden voimavaroista ja toimintakyvyn tukemisesta, isovanhemmuuden merkityksestä ja haasteista sekä sosiaalisesta isovanhemmuudesta. Teoriatausta pitää sisällään myös vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnan ja etenkin ikääntyneiden näkökulmasta sekä Suomen Punaisen Ristin järjestönä. Empiriasta ja teoreettisesta viitekehystä rakentuu kokonaisuus, jonka näkökulmana ovat ikääntyneet.

2 VOIMAVARAT IKÄÄNTYNEIDEN TOIMINTAKYVYN TUKENA

Väestön elinajan piteneminen mahdollistaa vanhuuden elämänvaiheen yhä useammalle ihmiselle. Samalla siitä on tullut ajallisesti pitenevä elämänvaihe ihmisen elämänsä aikana. (Heikkinen & Marin 2002, 6.) Ikääntyminen ja vanhuuden elämänvaihe ovat ilmiöinä hyvin kaksijakoisia. Erilaiset ikääntymisprosessit aiheuttavat sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia. Negatiivisessa mielessä ikääntyminen tuo mukanaan erilaisia menetyksiä ihmisen elämään kuten toimintakyvyn heikkenemistä ja sairauksia, ulkonäön muutoksia sekä yksinäisyyttä ja statuksen laskua. Myönteisinä ikääntymiseen liittyvinä seikkoina voidaan pitää kokemuksen, moninaisten taitojen ja viisauden lisääntymistä. Vanhuus elämänvaiheena voidaan nähdä myös seesteisyyden ja erilaisten vapauksien kautena sekä toisena tai uutena mahdollisuutena. Ihmisen elämänsä aikana ja erityisesti ikääntyminen on kumulatiivinen prosessi, jonka aikana mukaan tarttuu, kertyy ja kasautuu monenlaisia asioita. Osa näistä prosesseista on voimavaroja kuluttavia, mutta osa taas niitä lisääviä. (Heikkinen 2002, 13-15; Heikkinen & Marin 2002, 6; Koskinen 2004, 25.) Ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta hyvinvointi tulisi ymmärtää tasapainona yksilön omien voimavarojen, hänen tavoitteidensa sekä sosiaalisen ja fyysisen ympäristön välillä. (Lyyra 2007, 16.)

2.1 Ikääntyneiden voimavarat

”Voimavaroilla tarkoitetaan ihmisessä itsessään, ryhmässä tai yhteiskunnassa tarjolla olevia tekijöitä, jotka auttavat joko välttämään haitallisia kuormitustekijöitä tai selviämään niistä menestyksellisesti” (Hokkanen, Häggman-Laitila & Eriksson 2006, 13). Voimavarojen tunnistaminen mahdollistaa niiden käyttöönoton, mutta edellyttää samalla halua ja kykyä niiden käyttämiseen sekä tietoisuutta siitä, mihin tarkoitukseen voimavaroja käytetään. Voimavarojen vahvistaminen käynnistää muutoksen, jossa itsensä on mahdollista nähdä toisin. Voimavarat voidaankin nähdä positiivisen ikääntymisen perustana. (Hokkanen ym. 2006, 12-13; Koskinen 2004, 39-42.) Ikääntyneiden voimavarat ovat käsitteellisesti laaja ja hajanainen. Se voidaan tulkita ja luokitella monella eri tavalla. Hokkanen, Häggman-Laitila & Eriksson (2006, 15-17) löysivät kirjallisuuskatsauksessaan kuusi pääkategoriaa, joilla

ikäntyneiden voimavaroja on kirjallisuudessa yleisimmin kuvattu. Nämä ovat hyvinvointi, sosiaaliset suhteet, palvelut ja yhteistyösuhde, mielekäs tekeminen, ympäristö tekijät ja taloudelliset tekijät.

Voimaantuminen on käsite, joka liittyy kiinteästi voimavaroihin. Kuten voimavarat, myös voimaantuminen on monimuotoinen ja laaja käsite, jolle on vaikea laatia yhtenäistä määritelmää. Siitonen (1999, 91) kuvaa tutkimuksensa laajan diskurssin pohjalta voimaantumista seuraavasti: ”*Voimaa ei voi antaa toiselle: voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi.*” Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, joka käynnistyy voimavarojen tunnistamisesta. Se on yhteydessä ihmisen omaan haluun ja omiin päämääriin sekä luottamukseen ja näkemykseen omista mahdollisuuksista ja omasta itsestään. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, siihen vaikuttavat tiiviisti myös toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Voimaantumista voidaan tukea ja vahvistaa ulkopuolelta mahdollistavilla ratkaisuilla, vaikka toiselle ei voi antaa voimaa, eikä yksipuolisesti päättää toisen voimaantumisesta. (Hokkanen ym. 2006, 12-13; Siitonen 1999, 117-118.)

2.1.1 Psykkiset, henkiset ja fyysiset voimavarat

Ikäntyneiden hyvinvointi muodostuu psyykkisistä, henkisistä ja fyysisistä voimavaroista. Voimavaroista tärkein on oman elämän hallinta, joka pitää sisällään mm. vaikuttamisen mahdollisuuden ja itsenäisyyden sekä hyvän itsetunnon ja tahdonvoiman. Psykkisiin, henkisiin ja fyysisiin voimavaroihin kuuluvat myös terveys, toimintakykyisyys ja elämäntavat, myönteinen asenne elämään ja tulevaisuuteen suuntautuminen, arvokkuuden kokemus, turvallisuus sekä rakkaus ja hengellisyys. (Hokkanen ym. 2006, 16-17.)

Henkiset voimavarat vaikuttavat oleellisesti siihen, millaiseksi ikääntynyt kokee elämänsä, toimintakykynsä ja selviytymisensä arjessa. Ikäntyneiden yksilöllisyys korostuu erityisesti henkisissä voimavaroissa. (Hokkanen ym. 2006, 16-17.) Readin (2010, 235) mukaan suurin osa ikääntyneistä kokee elämänsä tarkoitukselliseksi. Elämän tarkoitukselliseksi kokeminen on yhteydessä elämään tyytyväisyyteen, hyvään itsetuntoon, elämän hallinnan tunteeseen, ulospäin suuntautumiseen,

negatiivisten tunteiden vähäisyyteen sekä hyvään itse arvioituun terveyteen ja toimintakykyyn. (Read 2010, 233-235.) Mielekäs tekeminen on merkittävä hyvinvointia tukeva voimavara ikääntyneille. Se muodostuu myönteisestä asenteesta toimintaan ja toiminnallisuuteen, harrastuksista ja tapahtumista, työn tekemisestä, sekä elämän haasteellisuudesta. Myös ikääntyneiden elinympäristö, joka muodostuu omasta kodista ja kodin toimivuudesta sekä liikkumavapaudesta toimii voimavarana ikääntyneille. (Hokkanen ym. 2006, 16-17.)

2.1.2 Yhteisölliset voimavarat

Ikääntyneet tarvitsevat vuorovaikutukseen lähiympäristön ja yhteiskunnan kanssa yhteisöllisiä voimavaroja, jotka muodostuvat kulttuurisista, sosiaalisista ja taloudellisista voimavaroista (Opetushallitus 2014). Kulttuuriset voimavarat sisältävät kolme erilaista muotoa: esineellisen muodon, ruumiillistuneen muodon eli habituksen ja institutionaalisen muodon. Esineelliset muodot ilmenevät ikääntyneiden ympäristössä olevissa esineissä, esimerkiksi valokuvat, kirjat, maalaukset ja musiikki. Tällaisiin esineisiin liittyy voimakkaita tunteita ja ne herättävät muistoja. Habitus on sisäistynyt toimintavalmius. Ikääntyneet toimivat ja tekevät valintoja tavalla, jonka he ovat omaksuneet jo lapsuudessa ja, joka on muotoutunut elämänkulun aikana. Habitus antaa pysyviä merkityksiä tehdyille valinnoille ja ikääntyneiden on vaikea muuttaa elämäntyyliään. Tämä tulkitaan helposti sopeutumattomuudeksi, vaikka se on ikääntyneille merkittävä voimavara. Habitus antaa ikääntyneille viisautta valintojen tekemiseen, mutta toisaalta se voi koitua ikääntyneen tappioksi positiivisen muutoksen aikaansaamisessa. Institutionaaliset muodot ilmenevät yhteiskunnassa muun muassa teatteri-, koulu-, museo- ja kirjastoinstituutioina. Institutionaaliset voimavarat voidaan yksilöllistää titteleillä, ammattinimikkeillä, tutkintotodistuksilla, palkinnoilla ja ansiomerkeillä. Yhteiskunnan muuttuessa monet institutionaaliset voimavarat ovat menettäneet merkitystään. Vaikka titteleillä ja todistuksilla ei ole enää niin suurta merkitystä esimerkiksi taloudellisten resurssien ja vaikutusvallan lisäämisessä, ne ovat ikääntyneelle väestölle yhä tärkeitä asioita. Kulttuuriset voimavarat toimivat ikääntyneille tietynlaisena tasapainottavana vastavoimana yhteiskunnassa jatkuvasti tapahtuville muutoksille. (Marin 2002, 100-103.)

Sosiaaliset voimavarat muodostuvat perhesuhteista ja ystävistä, sosiaalisesta aktiivisuudesta sekä vastavuoroisesta ja sosiaalisesta tuesta. Sosiaaliset voimavarat ilmenevät institutionaalisen vuorovaikutuksena, kuten sosiaalisina verkostoina, ryhminä ja organisaatioina. Sosiaalisten voimavarojen syntyminen ja omistaminen edellyttää sosiaalisia siteitä. Sosiaaliset voimavarat eivät ole näin ollen olemassa luonnollisesti tai automaattisesti, vaan ikääntyneillä on sosiaalisia voimavaroja vain niin kauan kuin he kykenevät ylläpitämään sosiaalisia suhteitaan. Sosiaalisten voimavarojen omistaminen vaatii jatkuvaa aktiivisuutta, jolloin ikääntyneiden terveydellä ja toimintakyvyllä on suuri merkitys. Ikääntymisen myötä sosiaalinen verkosto usein pienenee ja muuttuu, jolloin sosiaaliset suhteet rajoittuvat lähisuhteisiin ja institutionaalisiin suhteisiin. Yhteiskunta tarjoaa kuitenkin runsaasti erilaisia ryhmiä ja verkostoja ikääntyneiden sosiaalisten voimavarojen vahvistamiseksi. Monet aktiivisessa kolmannessa iässä olevat ikääntyneet käyttävätkin näitä yhteiskunnan tarjoamia ryhmä- ja verkostosidoksia. Eläköitymisen myötä sosiaaliset suhteet usein vähenevät, jolloin ikääntyneet rakentavat usein aktiivisesti itse uutta sosiaalista verkostoa, johon kuuluu esimerkiksi naapureita, järjestöyhteyksiä ja harrastusten mukanaan tuomia tuttavuuksia. Sosiaaliset voimavarat syntyvät aina vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa, joiden tulee perustua vastavuoroisuuteen ja luottamukseen. (Hokkanen ym. 2006, 18-19; Marin 2002, 103-105; Opetushallitus 2014.)

Ikääntyneiden taloudelliset voimavarat ovat kasvaneet 30-40 vuoden takaisista ajoista, jolloin köyhyys oli yleistä ikääntyneiden keskuudessa. Nykyisten eläkejärjestelmien myötä ikääntyneiden taloudellinen toimeentulo on huomattavasti kohentunut. Tästä huolimatta Suomessa yli 65-vuotiaiden taloudellinen tilanne on heikompi kuin muilla ikäryhmillä, jos sitä arvioidaan rahallisella pääomalla. Ikääntyneillä omaisuus ja siihen liittyvä omistusoikeus muodostaa kuitenkin rahaa tärkeämmän vaihtovälineen ja antaa taloudellista liikkumavaraa. Ikääntyneiden tavallisimmat omistuskohteet ja varallisuuden muodot ovat omistusasunnon lisäksi maatalousmaa, metsä, vapaa-ajan asunto ja talletukset. Esimerkiksi vuonna 2000 kahdeksan kymmenestä ikääntyneestä asui omistusasunnossa ja kolmannes ikääntyneistä miehistä omisti metsää. Taloudellisilla voimavaroilla on kokonaisvaltaista vaikutusta ikääntyneiden terveyteen ja hyvinvointiin. Hyvät taloudelliset voimavarat antavat ikääntyneille valinnanvapautta ikääntymistä, terveyttä ja hyvinvointi tukevien palveluiden hankinnassa. Niukat taloudelliset

resurssit rajoittavat yksityisten palveluiden ostamista esimerkiksi tukemaan kotona selviytymistä. Taloudelliset resurssit vaikuttavat myös asuinpaikan valintaan. Taloudellisilla voimavaroilla on myös vaikutusta esimerkiksi aktiivisen vapaa-ajan ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoon. Toisaalta, tämän päivän ikääntyneistä suuri osa on elänyt köyhyydessä, joten he ovat oppineet elämänsä aikana suhteuttamaan menonsa tuloihinsa ja korvaamaan taloudellisen niukkuuden muilla voimavaroilla. (Koskinen 2004, 60-63; Marin 2002, 101-102.)

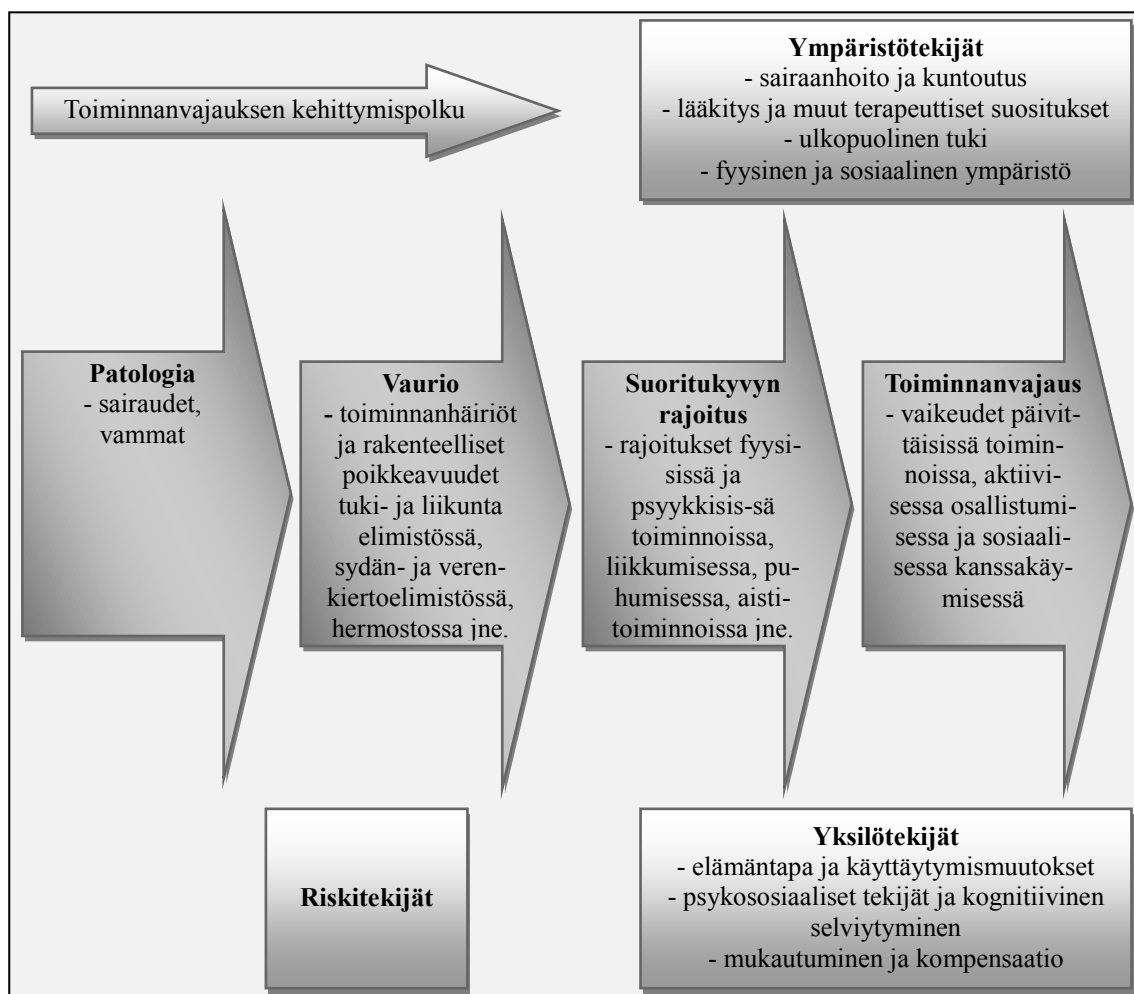
2.2 Toimintakyky voimavarana

Voimavarat muodostavat perustan ihmisen toimintakyvylle. Toimintakyky on tärkeä osa ihmisen hyvinvointia. Toimintakyky kertoo yksilön yleisestä selviytymisestä arjen askareissa ja haasteissa sekä elämänlaadusta. Toimintakyky voidaan rajata fyysisiin, psyykkisiin, sosiaalisiin ja kognitiivisiin ulottuvuuksiin. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 9; Laukkanen 2010, 261-262; Lyyra 2007, 21-22.)

Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan koko elimistön tai yksittäisen elinjärjestelmän tai elimen kyvystä suoriutua fyysisestä työstä ja rasituksesta. Fyysisestä toimintakyvystä puhuttaessa keskitytään usein lähinnä hengitys- ja verenkiertoelimistöön sekä tuki- ja liikuntaelimistöön. Psyykkistä toimintakykyä on puolestaan elämänhallinta sekä elämän mielekkyyden ja jatkuvuuden kokeminen. Sitä on myös kyky ratkaista elämän ongelmia ja haasteista selviytyminen. Kaiken kaikkiaan psyykinen toimintakyky on osa psyykkistä hyvinvointia. Sosiaalinen toimintakyky on moniulotteinen käsite. Se vaatii aina rinnalleen fyysistä sekä psyykkistä toimintakykyä. Sosiaalinen toimintakyky määrittää yksilön edellytykset toimia toisten ihmisten kanssa. Ihmissuhteet ja vuorovaikutus muiden kanssa esimerkiksi perheessä, yhteisössä, yhteiskunnassa vaatii sosiaalisia taitoja. Kognitiivinen toimintakyky pitää sisällään ajattelemisen, muistamisen, oppimisen ja havaitsemisen taidon. (Kettunen ym. 2009, 9 ; Lyyra 2007, 21-22.)

Toimintakykyä voidaan kuvata jäljellä olevalla toimintakyvyllä tai todetulla toiminnanvajauksella. Oma toimintakyky määrittyy arviointi menetelmästä riippuen. Toimintakykyään voi verrata esimerkiksi ikätovereihin tai omaan aikaisempaan

toimintakykyynsä. Omaa toimintakykyään vertaamalla huomaa selkeästi eron ja muutoksen, mutta vertailukohde määrittelee sen tason. Toimintakyvyn heikkeneminen koetaan menetykseksi, mutta sen johtaminen toiminnanvajaukseen ja elämänlaadun huononemiseen riippuu yksilön kompensatiokeinoista. Toiminnanvajaus tarkoittaa yksilön toimintakyvyn heikkenemistä niin, että hän tarvitsee apua. (Laukkanen 2010, 261-264; Lyyra 2007, 23-24.)

Kuvio 1. Toiminnanvajausten kehittymismalli (mukailtu Laukkanen 2010 kuvasta).

Yleisimmin käytetty toiminnanvajavuuden kehittymismalli on Verbruggen ja Jetten vuonna 1994 esittämä sosiaalilääketieteellinen malli (Kuvio 1). Tässä kehittymismallissa kehityspolku lähtee liikkeelle patologiasta. Erilaiset sairaudet ja vammat aiheuttavat vaurioita, rakenteellisia poikkeavuuksia ja toiminnanhäiriöitä eri puolella kehoa, esimerkiksi tuki- ja liikuntaelimistössä ja/tai sydän- ja verenkiertoelimistössä. Nämä vauriot, vammat ja sairaudet aiheuttavat rajoituksia

suorituskyvyille. Fyysiset ja psyykkiset rajoitukset vaikuttavat luonnollisesti päivittäisiin toimintoihin, kuten liikkumiseen, puhumiseen ja aistitoimintoihin. Toiminnanvajausten kehitysmallissa yksilö- ja ympäristötekijöillä on vaikutusta toiminnanvajausten kehitykseen. Erilaiset tekijät, joko nopeuttavat, tai hidastavat kehitystä. Toiminnanvajaukseen vaikuttavia ympäristötekijöitä ovat erilaiset hoidot ja kuntoutus, lääkitys, ulkopuolinen tuki ja ympäristö. Yksilötekijöitä ovat elämäntavat ja käyttäytymistavat sekä niiden muutokset, tilanteeseen mukautuminen ja kompensatiokyky sekä psyykinen, sosiaalinen ja kognitiivinen selviytyminen. (Laukkanen 2010, 262-264; Lyyra 2007, 22.) Toiminnanvajausten kehitysmallissa suorituskyvyn rajoituksen ja toiminnanvajauksen välinen raja on häilyvä. Voi olla vaikeaa tulkita milloin rajoitus muuttuu vajaukseksi. Teorian ulkopuolella, oikeassa elämässä asiat eivät aina tapahdu mallin mukaisessa järjestyksessä, vaan suunta voi olla jopa päinvastainen. Esimerkiksi ympäristö- ja yksilötekijöiden positiivinen vaikutus toiminnanvajauksen kehittymispolkuun voi pysäyttää kehityksen tai jopa muuttaa olemassa olevan toiminnanvajauksen pelkästään suorituskyvyn rajoitukseksi. (Laukkanen 2010, 262-264.)

Ikääntyneiden toimintakyky on kokonaisuus, jossa keho, mieli ja sosiaalinen ympäristö ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Merkityksellistä on myös se millaiseksi ikääntynyt itse tuntee oman toimintakykynsä. (Kettunen ym. 2009, 9.) Viime vuosikymmenien aikana suomalaisten ikääntyneiden terveet ja toimintakykyiset elinvuodet ovat selvästi lisääntyneet. 1970- luvulla alkanut myönteinen kehitys toimintakyvyn kohentumisessa, sen jokaisella alueella on jatkunut. Ikääntyneiden liikkumiskyky ja kognitiivinen toimintakyky ovat parantuneet. Myös psyykinen kuormittuneisuus on vähentynyt. Lisäksi ikääntyneet kokevat itse terveytensä paremmaksi. (Sainio ym. 2013, 63-64; Sihvonen, Martelin, Koskinen, Sainio & Aromaa 2013, 70.)

Sosiaalisen toimintakyvyn osalta kehitys on ollut 2000- luvulla myönteistä, mutta havaittavissa on myös kielteisiä muutoksia. Sukulaisten, ystävien ja tuttavien tapaaminen on vähentynyt ikääntyneiden keskuudessa. Sosiaalisten verkostojen ylläpitämisestä on tullut harvinaisempaa sekä miehillä että naisilla. Yksinäisyyden kokeminen onkin ikääntyneillä yleisempää kuin nuoremmilla. Noin 10 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä koki itsensä yksinäiseksi. Toisaalta sosiaalisten verkostojen kaventuminen ja yksinäisyys ovat lisänneet ikääntyneiden osallistumisaktiivisuutta.

Kohentunut toimintakyky antaa yhä useammalle ikääntyneelle mahdollisuuden osallistua monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan sekä kerho- ja yhdistystoimintaan. Tällainen osallistuminen on yleistynyt 2000- luvun aikana sekä naisten että miesten keskuudessa. Noin kolmannes 65 vuotta täyttäneistä osallistuu säännöllisesti kerho- tai yhdistystoimintaa. (Sainio ym. 2013, 60.)

Väestön ikääntyessä toimintarajoitteisten ja apua tarvitsevien määrä väistämättä kasvaa. Ikääntyneiden toimintakyvyn paraneminen kompensoi tätä väestön ikääntymisestä aiheutuvan avun- ja hoidontarpeen lisääntymistä. Toimintakyvyn paraneminen mahdollistaa myös yhä useammalle ikääntyneelle itsenäisen kotona asumisen ja aktiivisen elämän. Ikääntyneiden terveiden ja toimintakykyisten elinvuosien lisääntymisellä on myönteiset seuraukset sekä yksilöille että laajat vaikutukset koko yhteiskuntaan. (Sihvonen ym. 2013, 70.) Ikääntyneiden toimintakykyä voidaan kohentaa toimintakyvyn keskeisiin määrittäjiin vaikuttamalla. Ikääntyneiden toimintakyvyn edistämiseksi on tärkeää huomioida sairauksien ja tapaturmien ehkäiseminen sekä varhainen toteaminen, hyvä hoito ja tarpeen mukainen kuntouttaminen. Myös tukeminen terveiden elintapojen omaksumiseen sekä fyysisen, henkisen ja sosiaalisen toimeliaisuuden edistäminen ovat tärkeitä keinoja ikääntyneiden toimintakyvyn edistämiseksi. Ikääntyneiden hyvinvoinnin peruspilarit ovatkin hyvä toimintakyky ja mahdollisuus osallistua itselle tärkeisiin aktiviteetteihin yksilöllisistä toiminnanvajeista huolimatta. (Sainio ym. 2013, 64.)

3 ISOVANHEMMUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSESSA

Suomen historian aikana yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen väliset suhteet ovat muuttuneet useaan otteeseen. Suomen historia voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri ajanjaksoon: maatalousyhteiskunnan aikaan, teolliseen aikaan ja palvelu- ja tietoyhteiskunnan aikaan. Perhekäsitys, joka määrittelee perheen arkea ja elämää sekä perheenjäsenten välisiä suhteita ja rooleja, on ollut erilainen kullakin ajanjaksolla. Yhteiskuntarakenteemme on ollut ja on edelleen jatkuvan muutoksen alla. Samoin sukupolvien väliset suhteet ovat muuttuneet monellakin eri tavalla yhteiskunnan muutosten myötä. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Sivèn, Neuvonen & Kurvinen 2006, 56-57.)

Tällä hetkellä Suomessa eletään 2000-luvun alussa alkanutta kehitysvaihetta, jossa teollinen, moderni yhteiskunta astui uuteen palvelu ja tietoyhteiskunnan aikaan. Köyhästä maatalousmaasta on kehittynyt nopealla tahdilla korkeasta elintasosta nauttiva hyvinvointivaltio, jossa kaikilla on oikeus perusturvaan ja hyvät mahdollisuudet koulutukseen. Myös suomalaisten elämäntapa on muuttunut 2000-luvulla. Ajalle tyypillistä on kuluttaminen ja nautintojen hakeminen elämän eri alueilla. Kaupungistuminen jatkuu ja kaupunkielämään kuuluukin elämäntapojen moninaisuus. Sosiaaliset taidot ja verkostot ovat tärkeitä niin työelämän kuin yksityiselämänkin kannalta. Suomi on myös kansainvälistynyt esimerkiksi uusien opiskelu mahdollisuuksien ja kansainvälistyvän työelämän myötä sekä internetin ja sähköisen median ja lisääntyneen matkustamisen myötä. Monikulttuurisuus on arkipäivää esimerkiksi päiväkodeissa, kouluissa ja työpaikoilla. (Vilen ym. 2006, 60.)

Työtä ei enää tehdä pelkästään välttämättömän toimeentulon vuoksi vaan työstä on tullut tärkeä itsensä toteuttamisen alue ja menestymisen mittari. Työelämässä tahti on kiristynyt, työsidonnaisuus syventynyt ja vaatimukset koventuneet. Tämä näkyykin tämän päivän perhe-elämässä tasapainoiluna työn ja kodin välillä. Vanhempien ja lasten yhdessä viettämä aika on vähentynyt. Miesten paremman palkkatason ja roolin perheen toimeentulon hankkijana vuoksi, etenkin miehet viettävät lastensa kanssa vähemmän aikaa kuin haluaisivat. Työelämän muutokset merkitsevät, etenkin naisille usein valinnan tekemistä työuran ja lasten hankkimisen välillä. Tänä päivänä

lapsettomuus onkin yhä useammin tietoinen valinta. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 149-150; Vilen ym. 2006, 60-61.)

Työ- ja arkielämän rytmin muuttuessa myös perheen yhteiset kodin ulkopuoliset sosiaaliset kontaktit ovat muuttuneet. Perhe-elämä on hyvin ydinperhekeskeistä, mutta toisaalta perheiden ulkopuolinen sosiaalinen elämä on hyvin yksilöllistä. Sukulaisiin pidetään yhteyttä usein vain omien tarpeiden mukaan. Ystävä- ja tuttavaverkostot ja -kontaktit ovat vähentyneet. Kyläilykulttuuri ja yhteisöllisyys ovat myös vähentyneet, jonka vuoksi naapurisuhteet ovatkin usein etäisiä. Perheiden luonnollisten tukiverkostojen puuttumisen vuoksi, monessa perheessä arkinen apu löytyy vain viranomaiskontakteista. (Vilen ym. 2006, 60-61.)

Nykypäivän perhekäsitys on hyvin individualistinen ja sitä leimaa, kuten koko yhteiskuntaa yksilölliset pyrkimykset ja tarpeet. Lisäksi uusi aika merkitsee suomalaisille perheille vähemmän lapsia ja perhe-elämän moninaistumista. Yksinelävien lapsettomien määrä kasvaa vuosittain, samoin lapsettomien pariskuntien määrä. Avio- ja avoliittojen hajoamisen myötä uusperheet ovat lisääntyneet. Myös yksinhuoltajaperheet ovat yleistyneet. Perhetilastojen uutena ryhmänä ovat saman sukupuolen rekisteröityjen pariin perheet. (Sauli & Kainulainen 2001, 55; Tilastokeskuksen www-sivut 2014; Vilen ym. 2006, 61.)

3.1 Isovanhemmuuden merkitys

”Keinutuolissa vain istuskelee sylissä lapsenlapsi, se pikkuinen kullannuru. Ei aivan pieni sentään, koska silloin on yhtenäen noustava pesemään pyllyä tai lämmittämään pilttipurkkia. Ei kovin suurikaan, sillä suuremmat eivät enää viitsi istua sylissä. Seinäkello raksuttaa, tuoli narahtelee kodikkaasti keinahtelun tahtiin ja elämä on yhtä sunnuntailakeata auvoa. Ikkunalla kukkii punainen pelakuu.” (Dieckmann 2002, 13.)

Isovanhemmuus on kokonaan uusi elämänvaihe, jossa suhde lapsenlapsen kehittyy ja saakin kehittyä erilaiseksi kuin aikanaan omiin lapsiin. Isovanhemmuuteen kuuluu vanhemmuutta muistuttava tunneside. Isovanhempi kokee kiintymystä lapseen ja huolehtimisen tarvetta, mutta eri tavalla. Isovanhemmuuteen ei luonnollisesti kuulu

yhtä paljon vastuuta kuin vanhemmuuteen. Isovanhempien ja lastenlasten välistä rakkautta voikin kuvata helpommaksi ja suloisemmaksi omiin lapsiin verrattuna.(MLL 2007, 33; Rotkirch & Fågel 2010, 33.) Nainen äitinä ja nainen isoäitinä voivat olla täysin vastakohtia: ”äidit ovat väsyneitä ja tuntevat riittämättömyyttä ja ahdistusta mummojen kertoessa ilosta, onnesta ja uteliaisuudesta” (Rotkirch & Fågel 2010, 33).

Isovanhempia on monenlaisia: nuoria ja vanhoja, terveitä ja sairaita, kansakoulun käyneitä ja korkeasti koulutettuja, rikkaita ja köyhiä. On isovanhempia, jotka elävät yhdessä, mutta on myös yksin eläviä ja yksinäisiä isovanhempia. On isovanhempia, joille isovanhemmuus ja lastenlapset merkitsevät elämän tärkeintä asiaa, mutta on myös heitä, joilla isovanhemmuus on jäänyt jostain syystä hyödyntämättä. Nykyihminen on isovanhempanakin yksilöllinen ja omaa ainutlaatuisuuttaan ja erilaisuuttaan korostava. Näillä kaikilla isovanhemmilla on kuitenkin yksi yhteinen asia: rakkaus lastenlapsiinsa. Kaikesta huolimatta he ovat isovanhempia, joilla on luja ja kestävä side lastenlapsiinsa. Tämä side voi venyä, mutta se ei koskaan katkea lopullisesti. (Dieckmann 2002, 10-12; MLL 2007, 7.)

Isovanhemmat tarjoavat lapsenlapsilleen kiireettömän ajan lisäksi tukea ja turvaa, elämyksiä ja elämäkokemusta sekä ymmärrystä, kun lapsen omat vanhemmat eivät ymmärrä. Isovanhemmuus on välittämistä, opastamista ja elämän jakamista lastenlasten kanssa. Yksi isovanhemmuuden tärkeimmistä tehtävistä on elämästä kertominen. Isovanhempien tarinat menneestä ajasta ja omasta lapsuudesta rikastuttavat lasten elämää, ruokkivat heidän mielikuvitustaan ja samalla tukevat kehitystä. Lapsi saa oikeanlaisen käsityksen elämänkaaresta. Myös historia näyttäytyy lapselle toisenlaisena, kun sinne voi sijoittaa itselleen tutun ihmisen. Kulttuurin ja perinteiden siirtämisessä isovanhemmilla on tärkeä rooli. Isovanhemmat voivat tuoda lasten elämään asioita ja traditioita, joita vanhemmat eivät itse huomaa tai osaa tuoda esiin. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 109; MLL 2007, 7-8.)

Isovanhempien ja lastenlasten välinen suhde on molempia osapuolia hyödyttävä. Isovanhemmuus toimiikin tärkeänä voimavarana ikääntyneille. Perhe on keskeinen elementti ikääntyneiden sosiaalisessa verkostossa, jossa lapsilla ja lapsenlapsilla on suuri merkitys. Emotionaalinen vuorovaikutussuhde ja isovanhemmuuteen liittyvät

myönteiset tunnekokemukset tukevat mm. isovanhempien psyykkistä hyvinvointia. Isovanhemmuus tukee myös ikääntyneiden toimintakykyä ja ennaltaehkäisee toiminnanvajauksien syntyä. (Hurme & Metsäpelto 2004, 521; Koskinen 2004, 74; Marin 2002, 112-114.) Lisäksi isovanhemmilla on mahdollisuus tutustua lasten kautta nykyajan lasten- ja nuorisokulttuurin ilmiöihin. Isovanhemmat voivat oppia lapsilta hyödyllisiä taitoja, esimerkiksi kännykän ja tietokoneen käyttöä. Yhteiset hetket synnyttävät molemminpuolista luottamusta ja tätä kautta voi viritä hyvä vuorovaikutussuhde lapsen ja isovanhemman välille. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 109; MLL 2007, 7-8.)

Isovanhemmat ovat olleet kautta aikojen keskeisessä osassa perheiden elämää. Sukupolvien välisellä vuorovaikutuksella on ollut ja on edelleen tärkeä merkitys perhettä koossa pitävänä voimana. Tänä päivänä vastuu lasten elättämisestä ja hyvinvoinnista on vanhemmilla, eikä isovanhemmilla ole useinkaan selkeitä tehtäviä perheessä. Tästä huolimatta isovanhempien rooli on jälleen korostunut ja heidän merkitys on suurempi kuin ennen. Tämä johtuu ihmisten eliniän pidentymisestä. Isovanhemmat saavat elää kauemmin ja terveempänä lastenlastensa kanssa. Lähes kaikilla alle kouluikäisistä lapsista on ainakin yksi isovanhempi elossa ja yhä useammalla on myös isoisovanhempia elossa. Isovanhemmat ovat nykyään entistä tärkeämpiä myös vanhempien työelämän paineiden ja kiireiden vuoksi. Lisäksi kotiäitien määrä on laskenut merkittävästi ja yhä useampi äiti on mukana työelämässä. Isovanhempien merkitys korostuu elämän käännekohdissa ja perheen kriiseissä. Perheen hajoamisen eron tai kuoleman vuoksi, lapsen sairauden, työttömyyden ja päihdeongelmien keskellä kamppaileville perheille isovanhempien tuki on keskeinen voimavara. Isovanhempi tarjoaa lapselle turvallisuutta ja jatkuvuuden tunnetta silloin, kun omat vanhemmat eivät jaksaa tai ehdi keskittyä lapseen. (Dieckmann 2002, 9; Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 5-7.)

3.2 Isovanhemmuuden haasteita

Yhteiskunnan ja perhe-elämän muutosten myötä myös isovanhemmuus on muuttunut. Nämä muutokset ovat tuoneet isovanhemmuuteen uusia haasteita, perinteisten haasteiden rinnalle. Tänä päivänä vain alle puolet suomalaisista laskee isovanhemmat perheenjäseniksi. Jopa joka kymmenes suomalainen ei pidä

isovanhempiin edes lähisukulaisinaan. Isovanhemmat eivät ole myöskään päättäjien ja viranomaisten näkökulmasta perheenjäseniä. Toisin, kuin monessa muussa maassa Suomessa isovanhemmilla ei ole mitään oikeuksia lastenlapsiin. (Rotkirch ym. 2010, 7.)

Isovanhemmuus sekoittuu väistämättä vanhemmuuteen, sillä isovanhempien välit lastenlapsiin ovat sidoksissa siihen, millaiset välit ovat omiin lapsiin. Koska omat lapset ja lastenlapset ovat läheisiä, voi tarve rajanvetoihin olla suuri molemmin puolin. Esimerkiksi näkemykset siitä, mikä on sopiva hoidon määrä, aika ja muoto, eivät välttämättä kohtaa. Myös arvonäkemyksistä ja toimintatavoista voidaan olla eri mieltä. (Rotkirch & Fågel 2010, 33-34.) Suhde lasten puolisoihin vaikuttaa myös merkittävästi isovanhemmuuteen. Kun sukujen välinen suhde ei toimi, syntyy helposti kateutta ja kilpailua. Myös lastenlapset voivat suosia tiettyjä sukulaisia. Kun kolmella sukupolvella ja vähintään kahdella suvulla on omat tunteet ja tahto, asiat väistämättä monimutkaistuvat. (Rotkirch & Fågel 2010, 33-34, 44-45.)

Perhesuhteet muuttuvat ja monimutkaistuvat erojen ja uusperheiden myötä. Tämä luo haasteita myös isovanhemmuuteen. Lapsien erot ja uudet suhteet aiheuttavat isovanhemmissa hämmennystä ja epätietoisuutta sekä pelkoa yhteyden menettämisestä lastenlapsiin. Nykyisin isovanhemmilla ei ole mitään mahdollisuutta tavata lastenlapsiaan, mikäli lapsen huoltaja päättää katkaista suhteen. Tämän päivän isovanhemmuutta leimaa varovaisuus, jonka takana piilee vanhempien eron myötä uhkaava ”mummoero”. Heikkoja perhesiteitä ja yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa isovanhemmat yrittävät sopeutua ymmärtämällä lastensa tarvetta omaan elämään. Tämän päivän isovanhemmat ovat hyvin tietoisia taakkana olemisen ja liiallisen tuppautumisen vaaroista. (Karisto, Takala & Haapola 1997, 204; Rotkirch & Fågel 2010, 47-51.)

Maantieteelliset etäisyydet isovanhempien ja lastenlasten välillä ovat kasvaneet vuosikymmenien aikana. Yhä useampi nuori muuttaa opiskelun vuoksi kotiseudultaan pois. (Söderling 2010, 14.) Perheet muuttavat työn perässä yhä kauemmas. Kansainvälisyys on lisännyt ulkomaille muuttoa ja mannerten väliset avioliitot ovat lisääntyneet. Etäisyys vaikuttaa väistämättä isovanhempien ja lastenlasten yhteydenpitoon. Maantieteellinen liikkuvuus vaikeuttaa avun antamista ja läheisetkin ihmiset saattavat vieraantua toisistaan. (Karisto ym. 1997, 204.)

Lastenlasten tulo voi tänä päivänä tuntua liian aikaiselta isovanhempien näkökulmasta. Työelämän tahdin kiristyessä ja eläkeiän noustessa yhä useampi isovanhempi on lastenlapsia saadessaan vielä palkkatyössä. Terveempien ja toimintakykyisempien elinvuosien lisääntyessä isovanhemmat elävät usein vielä itse aktiivista elämää, joka sisältää esimerkiksi harrastuksia, matkustelua ja ystäviä. Ennen varsinaiseen vanhuuteen siirtymistä halutaan elää riippumattomuuden, vapauden ja itsensä toteuttamisen elämänvaihe. Yhteiskuntamme individualistisuus näkyy myös isovanhemmuudessa, jossa omien tarpeiden ja isovanhemmuuden välisen tasapainon löytäminen voi olla haaste. (Hurme & Metsäpelto 2004, 517; Koskinen 2004, 69-70; Rotkirch & Fågel 2010, 37-39; Söderling 2010, 18.)

Nykyisten isovanhempien sukupolvi on enimmäkseen kasvatettu vähäiseen rakkauden osoittamiseen. Tunteista ei puhuttu, eikä niitä saanut juuri näyttää. Perheenjäsenten välinen rakkaus oli vain aavistettavissa. ”*Sitä olivat salaa annetut kauniit katseet, sitä oli kakkutaikinavati, jonka lapsi sai kaapia puhtaaksi. Sitä oli se, että isä teki pukin tuomiin suksiin nahkaiset mäystimet, vaikka hänen sodassa haavoittuneita käsiään särki ja jomotti.*” (Dieckmann 2002, 16.) Miehet eivät edes osallistuneet lasten hoitamiseen, vaan se oli naisten vastuulla. Nykyisten isovanhempien ei olekaan aina helppo ymmärtää lastensa ja lastenlastensa maailmaa, koska ajat, tavat ja arvot ovat muuttuneet sitten heidän lapsuutensa ja nuoruutensa. Isovanhemmat haluavat kuitenkin antaa lastenlapsilleen kaikkea sitä, mikä heiltä itseltään lapsena puuttui ja mitä he eivät osanneet riittävästi osoittaa edes omille lapsilleen. (Dieckmann 2002. 9-10.)

Alle 18-vuotiaiden lasten isovanhempia on Suomessa yli miljoona. Tästä huolimatta on paljon isovanhemmuudesta haaveilevia ikääntyneitä, joilla ei ole mahdollisuutta luonnolliseen isovanhemmuuteen. He ovat itse joko tahtomattaan lapsettomia tai aikoinaan valinneet lapsettomuuden. On myös ikääntyneitä, joilla on omia lapsia, mutta ei lapsenlapsia. Tänä päivänä lasten hankkimista siirretään yhä myöhemmälle iälle, jolloin isovanhemmuuttakin saa odottaa kauemmin. Lisäksi yhteiskunnassamme lisääntyvä lapsettomuus merkitsee väistämättä myös lisääntyvää lapsenlapsettomuutta. Yli 20% 40-vuotiaista naisista on nykyisin lapsettomia. Miehillä lapsettomuus on vieläkin yleisempää. Valtaosa lapsettomuudesta on vastentahtoista, mutta tietoisesti valittu lapsettomuus on myös lisääntynyt. (Rotkirch & Fågel 2010, 35-37; Tilastokeskuksen www-sivut 2014.)

3.3 Sosiaalinen isovanhemmuus

Lapsenlapsettomuus tai isovanhemmuuden erilaiset haasteet eivät välttämättä tarkoita isovanhemmuuden iloista ja suruista luopumista. Sukupolvien välinen vuorovaikutussuhde voi toteutua monella tavalla, eikä biologinen perimä ole näin ollen ainoa tie isovanhemmuuteen. (Ijäs 2006, 56.) Isovanhemmuutta on alettu jäsentää sosiaalisin perustein, jolloin puhutaan yhteisöllisestä tai sosiaalisesta isovanhemmuudesta. Käsite kokoo alleen kaikki ne vuorovaikutussuhteet, joilla on mahdollisuus toteutua sellaisissa sukupolvisuhteissa, joilla ei ole biologisen isovanhemmuuden vaadetta. Ikääntyneet ottavat vastuuta nuoremmista sukupolvista riippumatta siitä, ovatko he keskenään sukulaisia vai eivät. (Marin 2002, 113; Rippstein 2008, 20-21.)

Sosiaalinen isovanhemmuuden käsite on laaja. Se voi tarkoittaa lapselle luonnollisesti syntynyttä suhdetta lähipiirin isovanhempi-ikäisen kanssa. Esimerkiksi perhetuttu tai naapuri voi toimia lapsen isovanhempana. Uusperheiden myötä myös ns. uusisovanhemmat ovat yleistyneet. Tällöin uusperheen lapsella saattaa olla biologisten isovanhempien lisäksi isovanhempipuolia. (Dieckmann 2002, 15; Hurme & Metsäpelto 2004, 514; Laru ym. 2010, 110-111.) Sosiaalisella isovanhemmuudella voidaan tarkoittaa myös sopimuksellisia isovanhempisuhteista, joissa isovanhemmuudesta kiinnostuneet isovanhempi-ikäiset voivat toimia vapaaehtoisesti lapsen isovanhempana. Vapaaehtoistoimijoista löytyy varamummoja ja -pappoja, kummimummoja, kylämummeja ja -vaareja, koulumummeja ja -vaareja sekä sijaisisovanhempia. Sukupolvia yhdistävää toimintaa järjestetään esimerkiksi päiväkodeissa, kouluissa, päiväkerhoissa, perhekeskuksissa sekä lapsiperhetapahtumissa ja -retkillä. On satuhetkiä, metsäretkiä ja leipomista, käsitöitä ja nikkarointia sekä kuuntelemista ja juttelua. Lähtökohtana kaikessa toiminnassa on kiireettömän ajan ja iloisen sukupolvet yhdistävän yhdessäolon mahdollistaminen. (Dieckmann 2002, 15; Laru ym. 2010, 111; Rippstein 2008, 20-21.)

Sosiaalisella isovanhemmuudella on merkitystä lapsen kehitykseen, vanhemmuuden tukemiseen ja ikääntyneiden hyvinvoinnin tukemiseen. Kaiken kaikkiaan toimintaa sukupolvisuhteissa voidaan luonnehtia sosiaalista pääomaa kasvattavana dialogisena vuorovaikutuksena, joka mahdollistaa eri-ikäisten ihmisten yhdessä toimimisen. Sosiaalisen isovanhemmuuden merkitys näkyy yhteisön lujittajana, lapsuuden

kokemisessa ja mielekkäässä vanhenemisessa. Näillä yksittäisillä kokemuksilla on mittaamaton merkitys niin yhteisön että yksilön näkökulmasta. (Rippstein 2008, 21.)

4 VAPAAEHTOISTOIMINTA YHTEISKUNNAN VOIMAVARANA

Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan yksittäisten ihmisten tai yhteisöjen hyväksi tehtyä toimintaa, josta ei saa rahallista korvausta. Vapaaehtoistoiminta on ihmisten auttamista ja tukemista tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin. Vapaaehtoistoimintaan voi osallistua kuka tahansa kykyjensä, aikataulunsa ja voimavarojensa mukaan. Vapaaehtoistoiminta ei ole pakollista eikä se ole velvollisuus perhettä tai sukulaisia, ystäviä tai naapureita kohtaan. Vapaaehtoistoiminta voi olla ihmisten keskinäistä tukemista, toisten ihmisten auttamista ja yhteiskunnallista vaikuttamista. (Koskiaho 2001, 16-17; Punaisen Ristin www-sivut 2014.) Vapaaehtoistoiminnan tehtävänä on ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja omaehtoisen osallistumisen edistäminen sekä vaikuttaminen yhteiskunnan palvelujen kehittämiseen ihmisten tarpeita vastaavaksi. Vapaaehtoistoiminnan merkitys korostuu voimavaroja tukevassa ennaltaehkäisevässä työssä. (Lehtinen 1997, 19.)

Suomessa vapaaehtoistoiminnan juuret ovat 1800-luvulla, jolloin vastuu köyhäinhoidosta siirtyi kunnille. Kuntien tarjoama apu riitti vain hyvin harvoille, kaikkein vaikeimmassa tilanteessa oleville. Avun ulkopuolelle jääneistä ihmisistä pitivät huolen kylät ja muut sosiaaliset yhteisöt. (Harju, Niemelä, Ripatti, Siivonen & Särkelä 2001, 39.) 1800-luvun lopulla myös kansalaiset alkoivat ottaa kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja puuttumaan näkemiinsä epäkohtiin. Kansalaistoiminnan vilkastuessa perustettiin Suomeen ensimmäiset sosiaali- ja terveysalan järjestöt sekä kristilliset hyväntekeväisyysyhdistykset. Järjestöt ja yhdistykset pyrkivät auttamaan köyhimpiä ja heikoimpia sekä vaikuttamaan yhteiskunnan epäkohtiin. (Harju ym. 2001, 42.)

1900-luvun aikana yhdistys- ja järjestötoiminta laajeni entisestään. Suomeen syntyi laaja hyväntekeväisyysyhdistysten ja sosiaali- ja terveysjärjestöjen kenttä, jonka sekä valtakunnallinen että alueellinen ja paikallinen toiminta oli vilkasta. Ihmisten aktiivisuus lisääntyi ja myös vaikeuksissa olevat ihmiset itse tulivat mukaan toimintaan. 1900-luvun lopulla järjestöistä tuli uudella tavalla julkisen sektorin yhteistyökumppaneita. Lama aiheutti muutoksia julkisessa palvelujärjestelmässä, jolloin järjestöt, etenkin alue- ja paikallistoiminta saivat aikaisempaa suuremman merkityksen. Raju työttömyys lisäsi ihmisten yhdistys- ja järjestöaktiivisuutta

entisestään. (Harju ym. 2001, 42-44.)

2000-luvulla keskustelu vapaaehtoistoiminnan, ns. kolmannen sektorin merkityksestä ja suhteesta julkiseen valtaan on lisääntynyt. Yhdistys- ja järjestötoiminnalla on Suomessa yhteiskunnallisesti ja poliittisesti entistä suurempi merkitys. Hallitusohjelmassa nostetaan esiin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuuden edistäminen palvelutuotannossa. *”Yksityinen ja kolmas sektori täydentävät kuntien palveluja. Kolmannen sektorin ja seurakuntien osaamista ja kokemuksia hyödynnetään.”* Kolmas sektori nousee esille usein myös kunta- ja palvelurakennemuutoksesta puhuttaessa. Lisäksi kunnat itse korostavat palvelujen tehokkuuden ja tuottavuuden parantamisessa yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. (Pihlaja 2010, 11; Valtioneuvoston www-sivut 2014.) Samalla muuttunut lainsäädäntö ja säädökset vaikuttavat joko suoraan tai välillisesti kolmannen sektorin toimintaympäristöön. Julkisen vallan ja yhteiskunnan lisääntyneen ohjeistuksen koetaankin rajoittavan kolmannen sektorin toimintamahdollisuuksia entistä enemmän. Kolmanteen sektoriin kohdistuva ristipaine on aiheuttanut hämmennystä yhdistyksissä ja järjestöissä. Kolmannen sektorin halutaan toisaalta osallistuvan palvelujen tuottamiseen entistä enemmän ja edistävän näin todellisten palvelumarkkinoiden kehittymistä. Toisaalta korostetaan kansalaisjärjestöjen tärkeää roolia elävän ja osallistavan kansalaisyhteiskunnan tukijalkana. (Hokkanen 2003, 254-257; Pihlaja 2010, 11-12.)

4.1 Suomen Punainen Risti

Suomen Punainen Risti (SPR) on Suomen kansallinen yhdistys Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisessä liikkeessä. Sveitsiläistä liikemiestä Henry Dunantia pidetään kansainvälisen Punaisen Ristin perustajana. Vuonna 1859 hän järjesti vapaaehtoisia auttamaan Solferinon taistelun uhreja Pohjois-Italiaan ja kirjoitti kokemuksistaan kirjan Solferinon muisto. Siinä hän esitti, että kaikkiin maihin tulisi perustaa vapaaehtoinen järjestö avustamaan sodanaikaista lääkintähuoltoa ja, että haavoittuneiden hoito tulisi turvata kansainvälisin sopimuksin. Heti seuraavana vuonna perustettiin sveitsiläisistä jäsenistä koostuva Punaisen Ristin kansainvälinen komitea, joka määritteli Dunantin ajatusten pohjalta avustusyhdistysten tehtävät ja suositteli kansallisten yhdistysten perustamista eri

maihin. Kansallisia yhdistyksiä syntyikin nopeasti eri puolille Eurooppaa, josta liike levisi jatkossa myös muihin maanosiin. Suomeen kansallinen yhdistys perustettiin vuonna 1877 nimellä Yhdistys haavoitettujen ja sairasten sotilasten hoitoa varten. Vuonna 1919 yhdistys sai nimen Suomen Punainen Risti. (Kankaansivu 2007, 9-14; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Punainen Risti eroaa muista kansainvälisistä avustusjärjestöistä siinä, että se on pysyvästi läsnä lähes kaikkialla maailmassa. Suurin osa järjestön maailmanlaajuisesta humanitaarisesta työstä tehdään paikallistasolla. Järjestöllä onkin lähes kahdessa sadassa maassa kansallinen yhdistys. Punaisen Ristin 185. kansallisessa yhdistyksessä toimii miljoonia jäseniä ja vapaaehtoisia. Suomen Punaisella Ristillä on yli 90 000 jäsentä ja yli 45 000 aktiivista vapaaehtoista. SPR:n toiminta on jaettu alueellisesti 12 piiriin. Jokaisessa piirissä toimii oma piiritoimisto, jonka päätehtävä on tukea paikallisosastojen toimintaa. Suomen lähes jokaisella paikkakunnalla on paikallinen osasto. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Punaisen Ristin toiminta perustuu seitsemään toimintaperiaatteeseen: inhimillisuus ja tasapuolisuus, puolueettomuus ja riippumattomuus sekä vapaaehtoisuus, ykseys ja yleismaailmallisuus. Yleismaailmallisuus, ykseys ja vapaaehtoisuus ovat kaiken toiminnan perustana. Kansainvälisen Punaisen Ristin kansalliset yhdistykset ovat tasavertaisia ja niillä on velvollisuus auttaa toisiaan. Kansallisia yhdistyksiä, jonka toiminta ulottuu koko maan alueelle ja on kaikille kansalaisille avointa, voi olla vain yksi kussakin maassa. Kyseessä on vapaaehtoisjärjestö, jonka toiminta tulee olla kaikin tavoin pyyteetöntä. Punaisen Ristin toiminnan perustana on myös riippumattomuus ja puolueettomuus. Järjestö käyttää itsemääräämisoikeutta niin, että kaikki kansalliset yhdistykset voivat toimia toimintaperiaatteiden mukaan. Järjestö ei myöskään tee kannanottoja eikä sekaannu poliittisiin, aatteellisiin, uskonnollisiin tai kansallisiin ristiriitoihin. Punaisen Ristin toiminta tähtää tasapuolisuuteen ja inhimillisyyteen. Avun tarve määrittelee avun määrän ja laadun. Kansallisuudella, uskonnolla, rodulla, poliittisilla mielipiteillä tai yhteiskunnallisella asemalla ei ole merkitystä ihmisten hädän ja kärsimysten keskellä. Punaisen Ristin liike pyrkii estämään ja lievittämään inhimillistä kärsimystä kaikkialla, missä sitä esiintyy. Sen tavoitteena on suojella elämää, terveyttä ja ihmisarvoa. Liike pyrkii edistämään ihmisten välistä ymmärrystä, ystävyyttä, yhteistyötä sekä pysyvää rauhaa. (Kankaansivu 2007, 21-22.)

Vapaaehtoisuutta toteutetaan Punaisella Ristillä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Punaisella Ristillä on myös palkattua henkilöstöä, mutta toiminnan jatkuvuuden kannalta vapaaehtoiset ovat ensisijaisen tärkeitä. Vapaaehtoiset osallistuvat esimerkiksi varojen hankintaan, kehitysyhteistyöhön, ensiaputoimintaan, verenluovutukseen, nuorisotoimintaan, avustustyöhön ja erilaisten projektien toteuttamiseen sekä järjestön toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Punaisen Ristin vapaaehtoistoimintaan voi osallistua joko olemalla henkilökohtaisesti mukana toiminnassa, maksamalla vuosittaisen jäsenmaksun, osallistumalla keräyksiin tai ryhtymällä kuukausittaiseksi lahjoittajaksi. (Kankaansivu 2007, 45.) Punaisen Ristin vapaaehtoistoiminnan periaatteina toimivat vapaaehtoisuus, palkattomuus ja ei-ammattimaisuus, suvaitsevaisuus ja puolueettomuus, luottamuksellisuus ja vaitiolovelvollisuus sekä yhteisöllisyys ja toiminnan ilo. Vapaaehtoistoiminnan periaatteet näkyvät kaikessa SPR:n vapaaehtoistoiminnassa. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

4.1.1 Hämeen piiri

Punaisen ristin jokainen paikallisosasto kuuluu johonkin piiriin. Piirit ohjaavat ja tukevat alueensa osastojen toimintaa. Piirit järjestävät koulutusta ja antavat ohjausta toiminnan kehittämisessä. Piirit motivoivat ja kannustavat vapaaehtoisia ja jäseniä toimimaan. Piiritoimistossa työskentelee toiminnanjohtajan lisäksi mm. nuorisotoiminnan, järjestötyön, valmiustoiminnan, ensiaputoiminnan ja sosiaalipalvelutoiminnan asiantuntijoita. Heidän tehtävänä on antaa neuvoa ja tukea Punaisen Ristin ja osaston toimintaan liittyen. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.) SPR:n piirien johtosäännöissä piirin tehtävät ovat: *edustaa kansainvälistä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikettä alueellisesti; koordinoida alueensa osastojen toimintaa; tukea ja edistää alueensa osastojen vapaaehtoisten toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksia; kanavoida ja toteuttaa hätätilanteissa Punaisen Ristin kotimaan apua alueellaan; ylläpitää järjestöllistä toimintavalmiutta ja vapaaehtoista auttamisvalmiutta; tuottaa tarvittaessa erityispalveluita alueellisista tarpeista lähtien; noudattaa toiminnassaan järjestön valtakunnallisten toimielinten päätöksiä.* (Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

SPR:n Hämeen piiri toimii Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Päijät-Hämeen alueella. Hämeen piiri on toiminut jo yli 70 vuotta. Piirissä on yli 60 aktiivista osastoa. Hämeen piirissä toimintaa jäsenyydellä tukee yli 12 000 ihmistä. Lisäksi tuhannet ihmiset tekevät arvokasta Punaisen Ristin vapaaehtoistyötä Hämeen piirin erilaisissa toimintaryhmissä, verenluovuttajina, kerääjinä, lahjoittajina ja toimijoina erilaisissa tapahtumissa. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Hämeen piirin eri osastojen toiminta on hyvin erilaista. Toimintamuotoja on monipuolisesta koko piirin alueella. Hämeen piirin alueella on ystävöimintää, nuoriso- ja monikulttuurisuustoimintaa sekä keräystoimintaa. Piirissä toimii 35 ensiapuryhmää ja niissä on mukana yli 600 vapaaehtoista. Terveyspisteitä, joissa saa ohjaus ja neuvonta palvelua on usealla paikkakunnalla Hämeen piirin alueella. Henkisen tuen ryhmät toimivat Hämeen piirin alueella viranomaisten hälyttämänä, ihmisten tukena ja apuna erilaisissa onnettomuustilanteissa. SPR toimii myös Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) koordinaatiojärjestönä yleisen pelastuspalvelun osalta. Hämeen piirin alueella on 151 hälytysryhmää, joissa toimivat eri järjestöjen vapaaehtoiset viranomaisten tukena. Hämeen piiri koordinoi kahden vastaanottokeskuksen, Lammin ja Mänttä-Vilppulan, sekä yksityismajoituksessa asuvia turvapaikanhakijoita palvelevan Tampereen yksityismajoitusyksikön toimintaa. Hämeen piiri järjestää humanitaarisen oikeuden peruskursseja. Kurssien lisäksi järjestetään humanitaariseen oikeuteen liittyen erilaisia tempauksia, kuten mm. asiantuntijaluentosarjoja, valokuvanäyttelyitä, roolipelejä, hiljaisia mielenilmauksia sekä koulu- tai muita vierailuita. Lisäksi Hämeen piirissä järjestetään erilaisia koulutuksia vapaaehtoisille ja jäsenille. Myös erilaisissa hankkeissa ja projekteissa on mukana vapaaehtoisia. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

4.1.2 Tampereen osasto

SPR:n Tampereen osasto perustettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1914 auttamaan sotarintamalla haavoittuneita ja kärsimään joutuneita. Kansalaissodan aikaan Tampereen osaston toimintaa elvytettiin uudestaan ja sodan jälkeen toimintaa jatkettiin lähinnä valistuksen ja koulutuksen suuntaan. Tampereen osasto jatkoi työtään uusissa muodoissaan aina vuoteen 1937 asti, jolloin valtakunnan tasolla

tehdyt järjestömuutokset lopettivat osaston toiminnan. Kolmannen kerran Tampereen osasto perustettiin vuonna 1950, jolloin luotiin myös pohja nykyiselle toiminnalle. (Koivumäki 2000, 12-19; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Tampereen osastolla on yli 2000 jäsentä. Tampereen osasto on aktiivinen toimija ja se tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet harrastaa Punaisen Ristin toimintaa. Tampereen osastolla on toimintaa niin lapsille, nuorille, aikuisille kuin ikääntyneille. Osastolla on ystävätoimintaa ja ensiaputoimintaa sekä esimerkiksi läksyhelppi-toimintaa, jossa vapaaehtoiset auttavat koululaisia läksyjen kanssa. Osastolla on myös laajaa monikulttuurista toimintaa. (Punaisen Ristin www-sivut 2014.) Tampereen osaston vapaaehtoistoiminnan keskus, Tampuri toimii ”olohuoneena” kaikenikäisille tulijoille. Tampuriin voi tulla juttelemaan, kahvittelemaan tai vaikkapa lehteä lukemaan. Siellä on tietoa Punaisen Ristin toiminnasta ja palveluista, avuntarvitsijoita ohjataan ja neuvotaan. Tampurissa toimii myös terveysneuvontavastaanotto, Terveyspiste. Tampurissa kokoontuu monenlaisia ryhmiä ja kerhoja, esimerkiksi ikääntyneille suunnattu kerho, lapsi- ja nuorisoryhmiä, puikonyörittäjät sekä kieliryhmiä, kuten suomen kielen alkeet maahanmuuttajille. Tampurissa järjestetään myös kursseja ja yleisöluentoja. Tampuri on avoinna jokaisena arkipäivänä. (Koivumäki 2000, 50-53; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Tampereen osaston vapaaehtoiset ystävät ovat toimineet jo vuodesta 1962 lähtien. Ystävätoiminta on pyyteetöntä välittämistä, jonka tavoitteena on yhdistää erilaisia ihmisiä. Vapaaehtoiset ystävät tukevat seuraa kaipaavia tai muuten yksinäisiä ihmisiä. Ystävätoimintaa toteutetaan tavallisen ihmisen taidoin ystävää tarvitsevan ehdoilla. Tampereen osastolla vapaaehtoinen voi toimia henkilökohtaisena ystävänä esimerkiksi vierailemalla yksittäisen ihmisen luona kuuntelijana, keskustelijana tai vaikkapa ulkoiluseurana. Hän voi myös liittyä ryhmiin, jotka vierailevat erilaisissa palvelukeskuksissa ikääntyneitä ilahduttamassa. Uudet vapaaehtoiset ystävät koulutetaan toimintaan ystäväkurssilla. Kurssi perehdyttää SPR:n vapaaehtoiseen ystävätoimintaan ja sen sisältöön sekä tukee osallistujien ihmissuhdetaitoja. Vapaaehtoisille ystäville järjestetään yhteisiä tapaamisia kerran kuussa, jossa voi keskustella ja jakaa kokemuksia. Ystävävälitys toimii vapaaehtoisten voimin vapaaehtoistoiminnan keskuksessa, Tampurissa. (Kankaansivu 2007, 50; Koivumäki 2000, 72; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

4.2 Ikääntyneet vapaaehtoistoiminnassa

Elinajan pitenemisen myötä ihmisten terve ja aktiivinen elinaika on myös pidentynyt. Toimintakykyisten elinvuosien lisääntyminen on lisännyt ikääntyneiden osallistumisen kykyä ja myös halua. Väestön ikääntymiseen onkin otettu käyttöön uusi näkökulma: kolmas ikä. Kolmannessa iässä kysymys on elämänsä uudelleen käsitteistämisestä, työn ja vapaa-ajan uudeltaisesta merkityksestä ja sidoksista toisiinsa sekä kulttuurisesta muutoksesta. Kolmatta ikää elävät keskittyvät ja sitoutuvat ansiotyön ja perheen ulkopuolisiin alueisiin. (Koskinen 2004, 31; Koskinen 2007, 23; Liimatainen 2007, 36.) Marja Tikka (1991) vakiinnutti kolmannen iän käsitteen suomalaisen keskusteluun. Ote hänen tutkimuksestaan kuvaa hyvin kolmannen iän pääsisältöä: *”Useissa läntisissä maissa on jouduttu yllättäen tilanteeseen, jolloin vanhat ihmiset eivät olekaan enää vanhoja sanan traditionaalisessa mielessä. Useimmat iäkkäät ihmiset ovatkin suhteellisen terveitä ja hyväkuntoisia tekemään erilaisia asioita ja nauttimaan elämästä: lähtemään kulttuurimatkalle Egyptiin, menemään tietokonekursseille, hankkimaan itselleen toisen asunnon etelän auringosta, oppimaan uusia asioita tutkimaan naiseutta, mieheyttä ja ihmisyyttä, puhumaan seksuaalisuudesta, eutanasiasta, moraalista, kuolemasta tai aloittamaan surffiharrastuksen jne. Eli yksinkertaisesti tekemään ja olemaan tekemättä mitä monimuotoisimpia asioita.”* (Tikka 1991, 5.)

Kolmannen iän sisältöön liittyy oleellisesti myös käsitteet tuottava ja aktiivinen ikääntyminen. Käsitteellistämisen avulla työelämän jälkeistä aikaa halutaan kuvata myönteiseksi elämänvaiheeksi. Ikääntyminen ei ole toimintavoimien menettämistä ja osallistuvista rooleista luopumista. Ikääntyneet eivät ole kasvava kustannustaakka ja tulevien sukupolvien rasite. (Leinonen 2007, 295.) Tuottavan ja aktiivisen ikääntymisen keskeisenä sisältönä on näkemys ikääntyneen käyttämättömistä, arvokkaista voimavaroista, jotka ilmenevät toiminnassa ja tekemisessä. Yhteiskunnallisesti tuottava ikääntyminen nähdään taloudellisina ja sosiaalisina arvoina sekä mahdollisuutena olla hyödyksi. Tuottavan ikääntymisen käsite laajentaa työn käsitettä palkkatyöstä palkkattomaan työhön, kuten vapaaehtoistoimintaan. (Koskinen 2004, 33.) Ikääntyneiden vapaaehtoistoiminnalla on sosiaalisia etuja, joista tärkein on sukupolvien välinen vuorovaikutus. Ikääntyneiden laaja ja syvä kokemuskenttä rikastuttaa kaikkea toimintaa. Aktiiviset ja osallistuvat ikääntyneet voivat muuttaa stereotyyppioita ja saada tätä kautta ikääntyneille uudenlaista

yhteiskunnallista arvostusta. (Kurki 2007, 133.)

Vapaaehtoistoiminnassa ikääntyneet voidaan nähdä yhteiskunnan voimavarana, mutta vapaaehtoistoiminta on myös voimavara ikääntyneille. Toimiminen ja sosiaalinen osallistuminen tukevat ikääntyneiden persoonallista itsetuntoa ja sosiaalista kuulumisen tunnetta ja samalla koko kansalaisuutta. Eläkkeelle siirtymisestä ei tule vain mukautumista uuteen tilanteeseen vaan se antaa positiivista luottamusta ja avoimuutta ympäristöä ja sen muutoksia kohtaan. Itsensä toteuttaminen ja mielekäs tekeminen ovat myös tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä ikääntyneille. (Koskinen 2004, 68; Kurki 2007, 132.) Ikääntyneille suunnatun vapaaehtoistoiminnan tavoitteena on vapauttaa ikääntyneet passiivisuudesta ja tylsistymisestä sekä yksinäisyydestä ja eristäytymisestä osallistumisen ja sitoutumisen kautta. (Kurki 2007, 123-124.)

Vapaaehtoistoiminta on melko yleistä ikääntyneiden keskuudessa. Lähes 30% yli 65-vuotiaista osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Naiset osallistuvat miehiä enemmän sosiaali- ja terveysjärjestöjen, uskonnollisten yhdistysten, maa- ja kotitalousalojen neuvontajärjestöihin sekä koulun ja päiväkodin vanhempaintoimintaan. Miehet sen sijaan osallistuvat naisia enemmän urheiluseurojen ja liikuntakerhojen, asuinalueyhdistysten, kylätoimikuntien ja taloyhtiöiden, luonto- ja ympäristöyhdistysten sekä erilaisten harrastusjärjestöjen vapaaehtoistoimintaan. (Tilastokeskuksen www-sivut 2014.) Suurin osa ikääntyneiden ajasta kuluu kuitenkin kodinhoidollisiin tehtäviin, TV:n katseluun ja radion kuunteluun, lukemiseen sekä lepäilyyn ja nukkumiseen. (Koskinen 2004, 69.)

Vapaaehtoistoimintaan osallistumisessa on tyypillistä kasautuminen. Aktiiviset ikääntyneet ovat mukana eri yhdistysten- ja järjestöjen monenlaisessa toiminnassa, kun samalla moni aktiivisuutensa eläköitymisen myötä kadottanut ikääntynyt jää kotiin. (Tilastokeskus 2014.) Vapaaehtoistoimintaan lähtemiseen tarvitaankin ikääntyneiden sosiokulttuurista innostamista, jotta ikääntyneet kykenisivät motivoitumaan ja ottamaan käyttöön piilotetut voimavaransa. Ikääntyneitä on tuettava osallistumiseen niin, että heidän tietoisuutensa itsestään ja ympäristöstään herää ja he näkevät omat mahdollisuutensa toimia ja muuttaa olosuhteistaan. Tärkeää on myös toimintaan ja toiminnan järjestävään tahoon integroituminen sekä tarvittavan informaation ja koulutuksen saaminen. (Kurki 2007, 133.)

Ikääntyneiden aktiivisuuden lisäämisen ja vapaaehtoistoimintaan mukaan lähtemisen lähtökohtana on ikääntyneiden tavoittaminen ja toiminnasta tiedottaminen. Pelkkä mukaan lähteminen ei kuitenkaan riitä vaan ikääntyneiden täytyy tuntea, että lähteminen kannattaa, että toiminnalla on heille merkitystä. Toiminnan tapoja tuleekin jatkuvasti kehittää niin, että jokaisella on mahdollisuus tuntea itsensä hyödylliseksi iästä tai toimintakyvyn heikentymisestä, pohjakoulutuksesta tai työhistoriasta huolimatta. Vapaaehtoistoiminnassa ikääntyneet ovat omimmillaan lasten ja nuorten yhteisöissä, toisten ikääntyneiden parissa ja omassa yhteisössä. (Kurki 2007, 134.)

5 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

5.1 Opinnäytetyön tausta

Opinnäytetyön lähtökohtana oli oma kiinnostukseni ja halu tehdä käytännönläheinen opinnäytetyö, jolla olisi merkitystä ja todellista tarvetta. Halusin, että opinnäytetyöstä olisi hyötyä mahdollisimman monelle. Opinnäytetyöhön tulisin käyttämään paljon aikaa ja vaivaa, joten halusin, että opinnäytetyön valmistuttua työni tulos olisi muutakin kuin kasa paperia. Tästä ajatuksesta, päätin tarjota opinnäytetyötä Suomen Punaiselle Ristille (SPR). Tuntui mielekkäältä ja tarkoituksenmukaiselta tarjota omaa työpanostani järjestölle, jonka toiminta perustuu juuri vapaaehtoisuuteen. SPR:n vapaaehtoistoiminnassa olen ollut aikaisemminkin mukana, joten järjestö oli minulle entuudestaan tuttu. Olen toiminut SPR:n Tampereen osaston ystävätoiminnassa, joten otin ensimmäiseksi yhteyttä Tampereen osaston toiminnanjohtajaan. Toiminnanjohtaja välitti viestini ystävätoimikunnan jäsenille, jotka miettivät mahdollisia aiheita opinnäytetyölleni ystävätoimikunnan kokouksessa. Kokouksessa oli tullut esiin ajatus opinnäytetyön laajentamisesta koskemaan koko SPR:n Hämeen piiriä. Sainkin ystävätoimikunnalta Hämeen piirin sosiaalitoiminnan suunnittelijan yhteystiedot tarkempaa aihesuunnittelua varten. Sosiaalitoiminnan suunnittelija tarttuikin ajatukseeni opinnäytetyöstä ja hän tulisi toimimaan näin ollen SPR:n Hämeen piirin yhteyshenkilönä ja ohjaajana opinnäytetyössäni. SPR:n Hämeen piirin sosiaalitoiminnan suunnittelijaa kutsun opinnäytetyössä lyhyesti ohjaajaksi. Aihesuunnittelun lähtökohtana pidimme SPR:n Hämeen piirin sosiaalitoiminnan kehittämistä ja opintojeni suuntautumista seniori- ja vanhustyöhön. Taustalla oli tavoite kehittää ikääntyneille mielekästä hyvinvointia tukevaa vapaaehtoistoimintaan, joka edesauttaisi ja tukisi samalla sukupolvityötä. Taustalla oli myös aito tarve ja kysyntä, jonka ohjaaja oli työnsä kautta kohdannut. Aiheen valintaan vaikutti myös yhteiskunnallinen keskustelu ikääntyneiden ja perheiden hyvinvoinnista sekä muuttuneista perhesuhteista. Näistä ajatuksista päätimme lähteä suunnittelemaan ja kehittämään sekä käynnistämään SPR:n Hämeen piirin tuella Tampereen osastolle ikääntyneille suunnattua ja sukupolvیا yhdistävää uudenlaista vapaaehtoistoimintaa; varamummotoimintaa. Varamummotoiminnan käynnistäminen tulisi olemaan kehittämisprojekti, josta saadut kokemukset määrittelevät varamummotoiminnan tulevaisuuden Tampereen osaston toiminnassa. Projektista sen taustoista,

tarkoituksesta ja tavoitteista sekä lopputuloksista muodostuu myös opinnäytetyöni runko. Projektin päävastuu on SPR:n Hämeen piirillä ja ohjaajalla, joka osallistuu projektiin oman työnsä ohessa. Oma roolini projektissa muotoutuu opinnäytetyön kautta.

Varamummotoiminta on monelle tuttu käsite ja on myös vakiintunut käsite toiminnalle, jolla kuitenkin tarkoitetaan laajemmin toimintaa johon ovat tervetulleita niin mummot ja papat kuin pariskunnatkin. Opinnäytetyössä käytän lyhyden ja iskevyyden vuoksi ainoastaan varamummo käsitettä. Opinnäytetyössä varamummotoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jossa ”mummoikäinen” nainen tai mies haluaa vapaaehtoisesti olla osana alaikäisen lapsen ja hänen perheensä elämää. Varamummon tehtävä ei ole toimia perheessä ilmaisena lapsenvahtina tai kodinhoitajana, vaan varamummon tehtävä on rikastuttaa lapsen ja hänen perheensä elämää läsnäolollaan ja elämäkokemuksellaan. Varamummo voi ottaa isovanhemman paikan perheessä, jossa ei luonnollisesti ole isovanhempia. Varamummo voi myös täydentää jo olemassa olevaa isovanhempisuuhdetta, jos perheen omat isovanhemmat asuvat kaukana tai ovat muuten estyneitä. Varamummotoiminta vahvistaa sukupolvien välistä yhteisöllisyyttä sekä tukee sosiaalista kanssakäymistä ehkäisten ja vähentäen yksinäisyyttä sekä syrjäytymistä. Varamummotoiminta on kaikkia sen osapuolia hyödyttävä järjestely. Perheen lapsi saa elämäänsä yhden turvallisen aikuisen lisää, kokemuksen välittämisestä sekä arvokasta hiljaista tietoa sukupolvien takaa. Varamummo saa mahdollisuuden kokea isovanhemmuuden iloa sekä leikin ja leikkimielisyyden jälleen osaksi elämäänsä, hän saa tuntea itsensä aidosti tärkeäksi ja mielekäästä tekemistä päiviinsä. Perheen vanhemmat saavat tukea kasvatustyöhönsä ja mahdollisuuden tukiverkoston laajentamiseen. Ihannetapauksessa toiminnan kautta perheen ja varamummon välille syntyy kantava, elämänmittainen suhde. (Auvinen 2013; Punaisen Ristin www-sivut 2014.)

Varamummotoiminta antaa vapaaehtoistoiminnassa jo mukana oleville ikääntyneille uudenlaisen mahdollisuuden vapaaehtoistoimintaan ja samalla pyritään houkuttelemaan uusia ikääntyneitä vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Varamummotoiminnalla on mahdollisuus tavoittaa sellaiset perheet, jotka ovat muiden tukitoimien ulkopuolella. Toiminta suunnataan tavallisille perheille, joiden on siihen matala kynnyksellä. Luotettavuus ja toiminnan turvallisuus on ensisijainen

tärkeää, etenkin kun ollaan tekemisissä lasten kanssa. Luottamusta ja turvallisuuden tunnetta luo jo pelkästään tunnettu ja iso järjestö toiminnan järjestäjänä. Lisäksi kaikki varamummoksi haluavat ikääntyneet koulutetaan ja haastatellaan. Myös perheiden taustat ja tarkoitusperät kartoitetaan haastattelulla. Varamummon ja perheen yhdistämisessä käytetään myös harkintaa, huomioiden molempien osapuolten tavoitteet ja toiveet.

Varamummotoimintaa järjestetään eri muodoissa, eri järjestöjen ja toimijoiden kautta useilla paikkakunnilla. Tampereella tämän hetken tunnetuin ja järjestäytynein sekä ainoa varaisovanhempitoiminnan muoto on Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) kylämummit ja -vaarit -toiminta. MLL:n kylämummit ja -vaarit ovat vapaaehtoisia, jotka käyvät esimerkiksi päiväkodeissa, MLL:n perhekahviloissa ja -kerhoissa lukemassa lapsille satuja, askartelemassa, touhuamassa ja leikkimässä lasten kanssa. MLL ei välitä varaisovanhempia suoraan yksittäisiin perheisiin. MLL:n Tampereen osastolla oli aikaisemmin perheissä tehtävää varamummo ja -vaaritoimintaa yhteistyössä Tampereella toimivan Mummon Kammarin kanssa. Mummon Kammarin jättäytyessä pois toiminnasta myös MLL:n perheissä tehtävä työ on jäänyt vähemmälle. (MLL 2007.)

5.2 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää ikääntyneiden hyvinvointia tukevaa ja ennaltaehkäisevää vapaaehtoistoimintaa, joka samalla edesauttaa ja tukee sukupolvityötä. Tavoitteena on kehittää SPR:n Hämeen piirin tuella Tampereen osastolle uudenlaista vapaaehtoistoimintaa, varamummotoiminnan käynnistämisen kautta. Tavoitteena on saada varamummotoiminnasta tulevaisuudessa vakiintunutta ja samalla järjestäytyneempää toimintaa SPR:n Tampereen osastolle. Toiminnan pyritään jatkossa pyörivän vapaaehtoisten voimin, Tampereen osaston ystävötoiminnan alaisuudessa.

Opinnäytetyö on toiminnallinen kehittämisprojekti, jossa on toiminnallisen opinnäytetyön ja toimintatutkimuksen sekä projektityön piirteitä. Opinnäytetyön empiria muodostuu kehittämisprosessin aikana kerätystä aineistosta. Aineisto on kerätty kyselyillä, haastatteluilla, keskusteluilla, tapahtumilla sekä havainnoinnilla ja

toiminnalla. Aineisto pitää sisällään kirjallista materiaalia sekä kokemuksia ja havaintoja. Empiriasta ja teoreettisesta viitekehyksestä rakentuu kokonaisuus, jonka näkökulmana ovat ikääntyneet.

5.3 Toiminnallisuus tutkimuksellisenä lähestymistapana

5.3.1 Toiminnallinen kehittämisprojekti

Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistetään teoretietoa ja käytännön kokemuksellista tietoa ongelmien ratkaisemiseksi ja muutoksen aikaan saamiseksi. Se on prosessi, jossa ymmärrys ja tulkinta lisääntyvät vähittäin. Toiminnallinen opinnäytetyö on tutkimuksellinen lähestymistapa, joka sisältää erilaisia näkökulmia ja sitä voidaan toteuttaa erilaisten menetelmien avulla. Toiminnallinen opinnäytetyö antaa mahdollisuuden luoviin ratkaisuihin, eikä siinä näin ollen ole mitään ehdottomasti oikeaa tai väärää. (Aaltola & Syrjälä 1999, 17-18; Heikkinen 2007, 36; Heikkinen & Jyrkämä 1999, 51,55; Kuula 1999, 10; Lauri 1997, 114; Vilka & Airaksinen, 9-10.) Tavoitteena toiminnallisessa opinnäytetyössä on oman alan ammatillisen tiedon, taidon ja sivistyksen kehittäminen (Vilka 2007, 76).

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ja toimintatutkimuksessa on paljon samanlaisia piirteitä, vaikka toiminnallista opinnäytetyötä ei voida pitää tieteellisenä metodologisena lähtökohtana samalla tavalla kuin toimintatutkimusta (Vilka 2007, 76). Toiminnallinen opinnäytetyö, samoin kuin toimintatutkimus on ajallisesti rajattu tutkimus- tai kehittämisprojekti, jossa on tarkoitus suunnitella ja kokeilla uusia toimintatapoja (Heikkinen 2007, 17). Kehittämisprojektissa on myös projektityön piirteitä, mutta siinä painottuvat enemmän toiminnalliselle tutkimukselle ominainen tutkimuksellinen ote, jossa tarkastelun ja arvioinnin kohteena on koko prosessi eikä vain tulokset ja tuotokset (Mäkisalo 2003, 147).

Toiminnallisen opinnäytetyön aihe on pääsääntöisesti lähtöisin käytännön tarpeesta. Toimeksiannettu opinnäytetyö lisää opiskelijan vastuuntuntoa opinnäytetyöprosessista. Lisäksi se tukee ja suuntaa ammatillista kasvua sekä valmistaa opiskelijaa työelämään. Toiminnallisen kehittämisprojektin lähestymistapana voidaankin käyttää toimintatutkimukselle tyypillistä käytännöllistä

lähestymistapaa. Käytännöllistä lähestymistapaa toteuttava kehittämisprojekti on sosiaalinen ja yhteisöllinen prosessi, jota voidaan kuvata myös osallistavana. Kehittämisprojektin ideat nousevat juuri käytännön tarpeesta ja opiskelija toimiikin kiinteässä vuorovaikutuksessa kohdeyhteisön kanssa. Opiskelija on toiminnallinen vastuuhenkilö, vastaten kehittämisprojektin etenemisestä ja seurannasta, mutta ei sen sisällöstä. Kehittämisprojektin keskeisenä tavoitteena on, ettei kehittämistoiminta loppuisi vaan prosessin kautta saavutettu positiivinen käytännön muutos jäisi pysyväksi toimintatavaksi ja kohdeyhteisö ottaa siitä itse vastuun. Vaikka kehittämistoiminta ei voi koskaan olla täysin valmis, opiskelijan on päätettävä kehittämisprojekti kuitenkin johonkin vaiheeseen. (Heikkinen 2007, 16-17; Lauri 1997, 118-120, 132; Vilkkä & Airaksinen 2003, 16-17.)

Toiminnallisen kehittämisprojektin luonteeseen kuuluu tietynlainen arvaamattomuus ja ennakoimattomuus, jonka vuoksi tarkkaa toimintasuunnitelmaa ja tavoitteita on lähes mahdotonta laatia etukäteen. Kehittämisprojekti on prosessi, joka kehittyy ja muuttaa muotoaan projektin edetessä. Suunnitteluvaiheessa on kuitenkin hyvä laatia kehittämisprojektille ja koko opinnäytetyölle aikataulu, jossa on huomioitu koko prosessi, mutta jossa on myös joustamisen varaa. Toiminnallisessa kehittämisprojektissa myös aineiston ja tiedon kerääminen tapahtuu projektin aikana. Lopullinen opinnäytetyöraportti perustuu projektin aikana kerättyihin lähteisiin ja muistiinpanoihin sekä käytännön kehittämisprosessin dokumentointiin. (Huovinen & Rovio 2007, 96-97; Lauri 1997, 122; Vilkkä 2007, 76-77; Vilkkä & Airaksinen 2003, 26-27.) Toiminnallisen opinnäytetyön raportin pääpaino on kehittämisprosessin kuvauksessa. Valintoja tulee kuitenkin perustella aihetta koskevaan tietoperustaan nojaten. Tietoperustan ja siitä rakentuvan viitekehyksen tulee nousta ajantasaisesta ja tutkitusta, oman alan kirjallisuudesta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 42, 154.)

5.3.2 Toiminnallisen kehittämisprojektin arviointi

Toiminnallinen tutkimus eroaa luonteeltaan perinteisestä tutkimuksesta, joka näkyy myös toiminnallisen tutkimuksen arvioinnissa. Toiminnallisen tutkimuksen arviointiin on esitetty monenlaisia lähestymistapoja. Yhteistä on kuitenkin ajatus siitä, että toiminnallista tutkimusta tulisi arvioida kokonaisuutena, eikä niinkään sen tulosten perusteella. Toiminnallista tutkimusta ei tulisi myöskään arvioida sen

mukaan miten tarkkaan tutkimuksen vaiheita on noudatettu, vaan tärkeämpää suunnittelun, toiminnan ja arvioinnin toteutuminen. Toiminnallisessa tutkimuksessa ei ole yhtä oikeaa tai väärää, vaan olennaista on omaksua tutkiva ja kehittävä ote työhön. (Aaltola & Syrjälä 1999, 17-19; Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2007, 82; Mäkisalo 2003, 147-148.) Kokonaisuus on aina enemmän ja myös toisenlainen kuin osiensa summa (Heikkinen & Syrjälä 2007, 149).

Vilka & Airaksinen (2003, 154-161) esittävät toiminnallisen opinnäytetyön arvioimisen kohteiksi työn ideaa ja toteutustapaa sekä prosessin raportointia ja kieliasua. Niin produktia kuin prosessiakin tulisi arvioida kriittisesti. Arvioinnin ytimessä ovat tavoitteiden ja toisaalta saavuttamattomien tavoitteiden arviointi. Tavoitteiden arviointiin oman arvioinnin tueksi on hyvä käyttää kohdeyhteisöltä saatua palautetta. Keskeistä on myös arvioida käytetyt keinot, joilla tavoitteet saavutettiin tai ne jäivät saavuttamatta. (Vilka & Airaksinen 2003, 154-161.)

Heikkinen & Syrjälä (2007, 149) esittävät toimintatutkimuksen arvioimiseksi viittä periaatetta: historiallinen jatkuvuus, reflektiivisyys, dialektisuus, toimivuus ja havahduttavuus. Käsitteet ohjaavat kaikkea toiminnallista tutkimista, joten myös periaatteet sopivat minkä tahansa toiminnallisen tutkimuksen arviointiin. Historiallisen jatkuvuuden periaate näkyy toimintatutkimuksessa tapahtumien syy-seurausketjuna. Toiminta ei ala tyhjästä eikä pääty koskaan, joten toimintatutkimuksessa tutkimuskohteen historiaa ja toiminnan kehittymistä tulee tarkastella toimintahistoriallisena jatkumona. Reflektiivisyys on toimintatutkimuksessa keskeinen käsite. Toimintatutkimus perustuu tutkijan ymmärrykseen ja vähittäin kehittyvään tulkintaan sosiaalisesta todellisuudesta. Reflektiivinen tutkija tarkastelee oman tietämisen mahdollisuuksia, ehtoja ja rajoituksia tuottaen ymmärrystä, jonka pohjalta syntyy uusia toimintatapoja. Toimintatutkimuksessa sosiaalinen todellisuus rakentuu dialektisena prosessina, jossa yksi ajattelutapa tai ideologia saa vastapainokseen toisen. Sosiaalisen toiminnan vastavuoroisuuden ja kerroksellisuuden tulee näkyä myös toimintatutkimusraportissa erilaisina näkökulmina. Toimintatutkimuksessa tutkija ei rakenna tekstiään monologiksi vaan antaa tilaa erilaisille äänille ja sisällyttää siihen erilaisia tulkintoja. Toimivuusperiaatteen näkökulmasta toimintatutkimusta arvioidaan käytännön vaikutusten kannalta. Hyvä toimintatutkimus tuottaa toimivia ja tuottoisia tuloksia. Toisaalta tutkimus saattaa osoittaa kokeilun käytännön toimimattomaksi.

Epäonnistumiset voivat silti tuottaa arvokasta tietoa, jolloin pelkästään tutkimuksen rehellinen raportointi auttaa tutkijaa tai tutkimusyhteisöä toimimaan entistä paremmin. Toimivuusperiaatteen ydin on siinä, että tutkija kuvaa kehittämisprojektin vahvuudet ja heikkoudet. Toimivuusperiaatetta syvennetään pohtimalla tutkimuksen käytännöllisiä seurauksia eettisestä näkökulmasta. Toimintatutkimuksessa on poikkeuksetta eettisiä kysymyksiä ja ongelmia, jotka ovat olennaisia tutkimuksen laatua arvioidessa. Narratiivisen tutkimuksen arvioinnissa enemmän käytetyt taiteelliset kriteerit sopivat myös toimintatutkimuksen arviointiin. Toimintatutkimusta voidaan arvioida sen havahduttavuuden; kokemusten, ajatusten ja tunteiden perusteella. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 149-159.) Kuten Michael Quinn Patton on esittänyt: hyvä tutkimus havahduttaa ajattelemaan ja tuntemaan asioita uudella tavalla. Se vaikuttaa ja koskettaa kuten hyvä romaani, elokuva, näytelmä tai taide-esitys. Laadun arvioinnin esteettiset kriteerit on löydettävissä myös perinteisessä tutkimuksessa kirjoitustapaa, ulkoasua ja muotoa säätelevinä sääntöinä. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 159; Patton 2002, 547-548.)

Myös tutkimuksen luotettavuutta tulisi tutkimusstrategiasta huolimatta jollakin tavoin arvioida (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231-232). Perinteisesti tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan validiteetin ja reliabiliteetin käsitteillä. Toiminnallisiin tutkimuksiin nämä käsitteet eivät kuitenkaan sellaisinaan sovellu. Validiteetin tekee hankalaksi se, että toiminnallisessa tutkimuksessa tulkinnat rakentavat sosiaalista todellisuutta. Ei siis ole olemassa yhtä todellisuutta, jota voisi kuvata tai, johon väitteitä voisi verrata. Reliabiliteetti on sen sijaan lähes mahdoton, koska toiminnallisella tutkimuksella pyritään muutoksiin, joten tuloksen toistettavuus on sen pyrkimysten vastaista. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 147-148.) Toiminnallisessa tutkimuksessa validiteetti- ja reliabiliteettiongelmia pohdintaa onkin lähestyttävä laajempaan kokonaisuuteen eikä pelkästään tulosten luotettavuuden, toistettavuuden ja yleistettävyyden osalta. Huomio on kiinnitettävä niin tutkimukselliseen lähestymistapaan, tavoitteisiin ja tutkimusprosessin etenemiseen kuin käytettyihin arviointimenetelmiin, saatuun tutkimusaineistoon ja lopputulokseen. (Lauri 1999, 121.) Steinar Kvalen mukaan laadullisissa tutkimuksissa ja toimintatutkimuksissa validiteetin sijaan tulisi siirtyä validoinnin käsitteeseen, jossa totuus on jatkuvaa neuvottelua, keskustelua ja dialogia, eikä se ole koskaan lopullisesti valmis. Jokainen tulkinta voidaan tulkita uudelleen. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 149; Kvale 1996, 251-252.)

5.4 Aiemmat tutkimukset ja projektit

Vapaaehtoistoimintaa ja myös sosiaalista isovanhemmuutta on tutkittu. Aiheesta löytyy opinnäytetöitä, pro gradu-tutkimuksia ja väitöskirjoja. Samoin ikääntyneiden voimavaroista ja toimintakyvyn tukemisesta on tutkittua tietoa. Useimmat tutkimukset lähestyvät vapaaehtoistoimintaa yleisellä tasolla ja sosiaalista isovanhemmuutta lasten näkökulmasta. Ikääntyneiden voimavaroja ja toimintakyvyn tukemista ei käsitellä yksittäisten tekijöiden näkökulmasta. Näkökulmana vapaaehtoistoimintaa ja sosiaalista isovanhemmuutta lähestyminen ikääntyneiden voimavara ja toimintakyvyn tukijana on uusi. Lähimpänä opinnäytetyön lähtökohtia ja tätä näkökulmaa on Katja Rippsteinin Turun yliopistoon 2008 tekemä pro gradu-tutkimus *Yhteisöllinen isovanhemmuus: isovanhempi-ikäisten näkökulmia sukupolvia yhdistävään vapaaehtoistoimintaan*. Tutkimuksessa Rippstein syventyy isovanhemmuuden käsitteeseen muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa isovanhemmuus nähdään ennen kaikkea sukupolvien välisenä vuorovaikutussuhteena. Yhteisöllistä isovanhemmuutta hän lähestyy isovanhempi-ikäisten motiiveista. (Rippstein 2008.)

Opinnäytetyön aiheen taustalla ja projektin tukena oli SPR:n Savo-Karjalan piirin Varkauden osaston varamummotoiminnan pilottihanke. Pilottihanke käynnistyi syyskuussa 2012 Varkauden kaupungin tuella. Hankkeen päätavoitteena oli kehittää Varkaudessa pilottihankkeena SPR:n valtakunnalliseen käyttöön soveltuva järjestäytynyt varamummotoimintamalli. Alatavoitteena oli varamummotoiminnan käynnistäminen ja juurruttaminen osaksi Varkauden osaston toimintaa. Hankkeen sivutuotteena syntyvä materiaali, toimintaohjeet sekä kokemukset oli tarkoitus koota yhteen, SPR:n kaikille osastoille suunnattuun varamummotoiminnan materiaalipakettiin. Materiaalipaketti toimisi apuna varamummotoiminnan laajentamisesta muihin SPR:n osastoihin. Hankkeen lähtökohtana oli ongelma jo olemassa olevan varamummotoiminnan kirjon hajanaisuudesta ja järjestäytymättömyydestä. Ennen hanketta SPR on välittänyt varamummoja perheille vain joissain paikallisosastoissa ystävätoiminnan kautta ja vain yksittäisten henkilöiden aloitteesta ja tarpeesta. Varamummotoimintahankkeesta saatujen tulosten ansiosta SPR:n keskustoimiston kiinnostus valtakunnallista varamummotoimintaa kohtaan on herännyt. Myös paikallisosastoissa varamummotoiminnan on herättänyt kiinnostusta. Varkauden osastoon varamummotoiminta on juurtunut tiukasti. (Auvinen 2013.)

6 VARAMUMMOTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

6.1 Kehittämiprojektin vaiheet

6.1.1 Suunnittelu

Projekti käynnistyi syksyn 2013 aikana. Syyskuun alussa sain ohjaajan kautta SPR:n Varkauden osaston raportin varamummotoiminnan pilottihankkeesta ja heidän keräämänsä materiaalipaketin. Materiaalipaketti on kerätty niin, että kaikkien paikallisosastojen on helppo käynnistää varamummotoimintaa omalla alueellaan. Ennen projektin varsinaista suunnittelua perehdyin tähän materiaalipakettiin. Käytimme oman projektin suunnittelun tukena Varkauden osaston kokemuksia ja havaintoja sekä materiaalipakettia. Tutustuin myös muihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja projekteihin. Lisäksi kartoitin Pirkanmaan alueen varamummotoiminnan tarjontaa muiden yhdistysten ja toimijoiden osalta.

Ensimmäisessä tapaamisessa syyskuussa sovimme ohjaajan kanssa opinnäytetyöni ja projektin sekä toiminnan tarkemmista tavoitteista ja päälinjoista. Kävimme vielä yhdessä läpi Varkauden osaston pilottihanketta sekä heidän kokemuksiaan ja havaintoja. Päätimme toteuttaa projektin pääpiirteissään pilottihankkeen mallin mukaisesti. Pilottihankkeen mukaisesti projekti aloitettaisiin perheiden sekä varamummojen rekrytoimisella. Samoin kaikki perheet tultaisiin haastattelemaan ennen varamummojen sekä perheiden yhdistämistä. Kuten pilottihankkeessa varamummoille järjestettäisiin koulutus, joka kaikkien vapaaehtoisten tulisi käydä ennen varamummotoimintaan lähtemistä. Koulutuksen jälkeen varamummoille tultaisiin järjestämään vertaistukea säännöllisten tapaamisten myötä. Projektin muita yksityiskohtia sekä toimintatapoja ja käytännön seikkoja tulisimme muokkaamaan omien tarpeiden ja näkemysten mukaan. Sovimme myös, että emme käyttäisi suoraan pilottihankkeen materiaalipakettia vaan työstäisimme itse tarvittavan materiaalin, esimerkiksi mainokset. Tämän pohjalta laadimme alustavan aikataulun. Päätimme aloittaa projektin vielä ennen vuoden vaihdetta perheiden rekrytoimisella. Perheiden yhteydenottojen jälkeen perheiden kanssa sovittaisiin tapaaminen haastattelua varten. Myös varamummojen rekrytoiminen aloitettaisiin joulukuun aikana, jatkuen varamummojen koulutukseen saakka. Kaksi päiväinen koulutus

päätettiin järjestää tammikuussa. Koulutuksen aikana tulimme haastattelemaan myös varamummit heidän tavoitteistaan ja toiveistaan. Näin ollen ensimmäiset mahdolliset perheet ja varamummit voitaisiin yhdistää jo koulutuksen päätteeksi. Koulutuksen jälkeen perheiden rekrytoiminen sekä perheiden ja varamummojen yhdistäminen jatkuisi projektin loppuun asti. Ensimmäinen varamummojen vertaistapaaminen päätettiin järjestää maaliskuussa ja tämän jälkeen noin kahden kuukauden välein. Toimintaan mukaan lähteneille perheille ja varamummoille päätettiin myös mainostaa SPR:n elokuussa järjestämää perheleiriä, johon he voisivat yhdessä osallistua. Ensimmäisessä tapaamisessa ohjaajan kanssa päätimme myös mennä SPR:n Tampereen osaston ystävöimikunnan seuraavaan kokoukseen esittelemään varamummotoimintaa ja projektia sekä kuulemaan heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään aiheeseen liittyen. Ystävöimikunta on viidestä ystävöiminnassa aktiivisesti mukana olevasta vapaaehtoisesta koostuva elin, jonka SPR:n Hämeen piirin hallitus vahvistaa vuosittain ystävöimikunnan ehdotuksen pohjalta. Ystävöimikunnan tehtävänä on linjata Tampereen osaston ystävöimintää, kehittää sitä ja tukea vapaaehtoisia. Se suunnittelee ja toteuttaa vapaaehtoisystävälle järjestettävät virkistys- ja koulutustilaisuudet sekä vastaa tiedottamisesta. Ystävöimikunta on myös ystävävälittäjien tukena sekä ohjaa ja valvoo heidän toimintaa. Ystävöimikunta kokoontuu tarpeesta riippuen 6-8 kertaa vuodessa.

Lokakuussa oli SPR:n Tampereen osaston ystävöimikunnan kokous. Esittelimme kokouksessa varamummotoimintaa yleisesti, sekä Varkauden osaston pilottihanketta. Kerroimme tulevasta projektista ja varamummotoiminnan käynnistämisestä Tampereen osastolle. Kerroin myös opinnäytetyöstä, sen taustoista ja tavoitteista. Kävimme läpi projektin alustavaa aikataulua. Vastasimme asiasta nousseisiin kysymyksiin sekä keskustelimme heränneistä ajatuksista sekä kuuntelimme heidän ideoita ja ehdotuksia projektiin liittyen. Ystävöimikuntaa luonnollisesti kiinnostivat suunnitelmat varamummotoiminnan tulevaisuudesta sekä heidän osuudestaan ja tarvittavasta panoksesta toiminnan pyörittämisessä. Sovimme kuitenkin, että saatamme tämän projektin loppuun ja suunnittelemme tulevaisuutta vasta sen jälkeen. Projektin tässä vaiheessa olisi mahdotonta arvioida esimerkiksi kysyntää tämän tyyppiselle toiminnalle. Kokouksessa kävi myös ilmi, että ystävöiminnän vapaaehtoiset esittäytyvät Tampereella järjestettävillä seniorimessuilla. He voisivat samalla tiedottaa messuilla alkavaa varamummotoimintaa ja jakaa esitteitä messukävijöille.

Seniorimessut järjestettiin jo marraskuun alussa, joten heti ystävötoimikunnan kokouksen jälkeen aloitin varamummoille suunnatun mainoksen työstämisen. Suunnittelin mainoksen (Liite 1) tiiviiksi, mutta informatiiviseksi esitteeksi, jota olisi helppo jakaa seniorimessuilla, mutta myös jatkossa muualla. Esitteestä oli tärkeää käydä ilmi mitä varamummo tai -pappa tarkoittaa ja missä roolissa he tulevat perheissä toimimaan. Lisäksi esitteessä oli jo tietoa tulevasta varamummokoulutuksesta. Houkuttelevamman esitteestä yritin saada lisäämällä siihen aiheeseen sopivan valokuvan. Mietin pitkään millainen valokuva herättäisi juuri oikeanlaisia tunteita ja mielikuvia varamummotoiminnasta. Kuvan valitsin omista arkistoistani. Kuvaan on tallennettu aito hetki isovanhemmuuden ilosta. Toivoin tämän arkisen yhdessä tekemisen ilon välittyvän kuvan kautta ja näin tukevan varamummotoimintaan mukaan lähtemistä harkitsevien päätöstä. Tietoisesti valitsin kuvaan juuri miehen ja pojan, jotta yleisesti käytössä oleva käsite varamummotoiminnasta ei estäisi kiinnostuneita varapappoja ottamasta yhteyttä. Esitteen muuhun ulkonäköön ja aseteluihin käytin SPR:n graafista ohjetta. Valmiin esitteen hyväksyin ohjaajalla.

Ohjaajani työtilanteen ja muiden äkillisten aikataulullisten muutosten takia seuraava suunnittelu tapaaminen oli vasta joulukuussa. Totesimme heti alkuun, että olemme alustavasta aikataulusta jäljessä ja päätimme laatia uuden aikataulun. Päätimme aloittaa varamummojen ja myös perheiden rekrytoimisen vasta vuoden 2014 alusta tammikuussa. Varamummokoulutus järjestettäisiin kuukautta myöhemmin helmikuussa. Yhteyttä ottaneet perheet haastattelisimme alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen vasta varamummokoulutuksen jälkeen. Näin ollen tuntisimme jo valmiiksi varamummot ja voisimme heti haastattelun aikana suositella perheelle sopivaa varamummoa. Tämä säästäisi niin meidän, kuin perheenkin aikaa ja turhilta tapaamisilta vältyttäisiin. Lisäksi käytännön asioista voitaisiin perheiden kanssa sopia kasvotusten. Varamummokoulutuksen jälkeenkin jatkaisimme perheiden rekrytoimista ja haastattelemista mikäli siihen olisi tarvetta. Alkuperäisen aikataulun mukaan ensimmäinen varamummojen vertaistapaaminen järjestettäisiin maaliskuussa ja tämän jälkeen noin kahden kuukauden välein.

Aikataulumuutosten takia muokkasinkin joulukuussa varamummoille suunnatun esitteen uudestaan. Ulkoasu säilyi samana, mutta päivitin niin koulutuksen, kuin ilmoittautumisajankohdankin päivämäärät. Varamummotoiminnan tiedottaminen

seniorimessuilla ei tuottanut yhtään yhteydenottoa, joten varamummokoulutuksen alkuperäisen ajankohdan muuttaminen ja esitteen muokkaaminen ei aiheuttanut ongelmia tämän suhteen. Joulukuussa tein myös perheille suunnatun esitteen (Liite 2). Esitteessä käytin pohjana varamummoille suunnittelemaani esitettä. Esitteen ulkonäkö, kuvineen pysyi melko samana, mutta tein tekstiin sisällöllisiä muutoksia. Perheille suunnattuun esitteeseen en laittanut toiminnan aloittamisen ajankohtaa tai muuta aikataulua. Perheet voivat ottaa yhteyttä tarpeen tullen vaikka projektin jälkeenkin. Varamummotoimintaa kehitetään perheiden tarpeiden ja varamummojen kysynnän mukaan. Valmiin esitteen hyväksytin ohjaajalla.

6.1.2 Varamummojen ja perheiden rekrytointi

Tammikuun 2014 alussa tapasimme ohjaajan kanssa rekrytoinnin tarkemman suunnittelun merkeissä. Tavoitteena varamummokoulutukseen oli saada rekrytoitua vähintään neljä osallistujaa. Projektin tavoitteiden ja projektiin käytettävien resurssien takia varamummokoulutukseen osallistuvien vapaaehtoisten ehdottomaksi ylärajaksi asetimme 10 henkilöä. Ylärajan asettaminen oli välttämätöntä, mutta emme lähtökohtaisesti kuitenkaan halunneet yhtään varamummotoimintaan mukaan lähtevää vapaaehtoista jättää sivuun. Mikäli halukkaita varamummoja olisi enemmän kuin pystyisimme yhdellä kerralla kouluttamaan, tulisi järjestää toinen varamummokoulutus. Varamummotoiminnan tulevaisuus ja sen jatkuminen Tampereen osastolla oli kuitenkin vielä tässä vaiheessa avoinna. Emme myöskään projektin tässä vaiheessa tienneet kysynnän määrästä, joten päätimme aloittaa varamummojen rekrytoinnin maltillisesti. Varamummojen rekrytoinnin lähtökohtana käytettiin ohjaajan omia kontakteja muihin järjestöihin ja yhdistyksiin. Jotta varamummotoiminnan käynnistymisen ja varamummokoulutuksen tiedottaminen olisi virallisempaa, ja tätä kautta saisi enemmän huomiota päätimme, että ohjaaja hoitaa yhteydenpidon järjestöihin ja yhdistyksiin. Ohjaaja tiedottaisi varamummotoiminnan käynnistymistä ja varamummokoulutusta myös sisäisesti SPR:n Hämeen piirissä. Tämän lisäksi päätimme viedä varamummoille suunnattuja esitteitä eri puolille Tamperetta paikkoihin, joissa eläkeikäiset asioivat ja kokoontuvat, kuten terveysasemat sekä harrastuskeskukset ja kirjastot. Tapaamisessa suunnittelimme myös tarkemmin perheiden rekrytointia. Varamummotoimintaan lähteviltä varamummoilta ei vaadita esimerkiksi sosiaali- tai terveystalouden koulutusta

vaan he tulevat toimimaan perheissä arkisin tiedoin ja taidoin sekä omalla elämäkokemuksellaan. Heillä ei välttämättä ole valmiuksia kohdata ja toimia esimerkiksi moniongelmaisessa perheessä. Tämän tulisimme huomioimaan jo perheiden rekrytointi vaiheessa. Perheiden rekrytoinnissa tavoitteena olisikin tavoittaa ns. normaalit perheet, jotka oikeista syistä ja tarpeista kaipaavat isovanhempaa arkeensa. Taustatietojen ja aikaisemman kokemuksen valossa ajattelimme tässä vaiheessa projektia, että perheiden rekrytointi tulisi olemaan vaivatonta. Myös perheiden rekrytoinnissa tärkeimpänä kanavana olivat ohjaajan omat kontaktit erilaisiin järjestöihin ja yhdistyksiin sekä tiedottaminen SPR:n Hämeen piirin sisällä. Päätimme, että ohjaaja hoitaa yhteydenpidon järjestöihin ja yhdistyksiin myös perheiden rekrytoinnissa. Päätimme myös tiedottaa ja viedä esitteitä varamummotoiminnan käynnistymisestä ympäri Tamperetta paikkoihin, joissa lapsiperheet asioivat ja kokoontuvat, kuten neuvolat ja terveysasemat sekä harrastuskeskukset ja kirjastot. Rekrytoinnin hallittavuuden takia, päätimme unohtaa ainakin projektin tässä vaiheessa varamummotoiminnan käynnistymisen ja varamummokoulutuksen tiedottamisen sanomalehdessä. Palaisimme asiaan mikäli yhteydenottoja ei tulisi.

Rekrytoinnin aloitimme tammikuun alussa, heti suunnittelu tapaamisen jälkeen. Ohjaaja tiedotti varamummotoiminnan käynnistymisestä ja varamummokoulutuksesta yhteensä yhdeksään eri järjestöön ja yhdistykseen, lisäksi hän tiedotti toiminnasta sisäisesti SPR:n Hämeen piirissä. Varamummoille suunnattuja esitteitä veimme viiden terveysaseman, kolmen kirjaston ja kahden harrastuskeskuksen ilmoitustauluille. Perheille suunnattuja esitteitä veimme 13. neuvolan, viiden terveysaseman, kahden harrastuskeskuksen ja kolmen kirjaston ilmoitustauluille. Esitteitä viedessä tiedotimme varamummotoiminnan käynnistymisestä ja varamummokoulutuksesta paikkojen henkilökuntaa. Henkilökunnan tiedottaminen edesauttaa tiedonkulkua ja tavoittaa tätä kautta oikeat henkilöt paremmin. Esimerkiksi neuvolassa terveydenhoitaja voi tunnistaa isovanhemman tarpeen perheessä, kertoa varamummotoiminnan käynnistymisestä ja kehottaa ottamaan yhteyttä SPR:ään.

Varamummojen rekrytoiminen tuotti heti tulosta ja ensimmäinen varamummo ilmoittautui koulutukseen jo muuta päivä rekrytoinnin aloittamisen jälkeen. Ilmoittautumisia tuli tasaisesti tammi- ja helmikuun aikana. Heti helmikuun alussa

koulutuksen järjestäminen varmistui, kun tarvittava vähimmäismäärä, neljä osallistujaa oli täyttynyt. Ilmoittautuminen päättyi muuta päivää ennen varamummokoulutusta, jolloin ilmoittautuneita oli yhteensä seitsemän, kuusi naista ja yksi mies. Varamummokoulutuksesta neljä ilmoittautunutta oli tiedon saanut SPR:n sisäisen tiedottamisen kautta, kaksi oli kuullut ystäviltä ja yksi oli nähnyt esitteen terveysaseman ilmoitustaululla.

Perheiden rekrytoiminen ei aluksi tuottanut tulosta ennako-odotusten mukaisesti. Projektin edetessä yhteydenottoja tuli kuitenkin tasaisesti ja lopulta varamummoa haluavia perheitä oli jopa enemmän kuin vapaaehtoisia varamummoja. Ennen varamummokoulutusta, tammi- helmikuun aikana yhteyttä otti vain kaksi perhettä. Maaliskuussa yhteydenotto tuli yhdeltä varamummoa kaipaavalta perheeltä. Samoin yksi yhteydenotto tuli huhtikuussa. Toukokuussa yhteyttä otti kaksi perhettä. Kesän aikana yhteyttä otti vielä kolme perhettä. Yhteensä rekrytointi tuotti yhdeksän yhteydenottoa varamummoa kaipaavilta perheiltä. Yhteyttä ottaneista perheistä seitsemän oli etsinyt tietoa varamummotoiminnasta internetistä ja huomanneet varamummokoulutuksen ilmoituksen SPR:n kotisivuilla. Kaksi perhettä otti yhteyttä SPR:ään omasta ajatuksestaan tiedustellakseen onko Hämeen piirissä perheiden arkea tukevaa toimintaa. Heidät ohjattiin ottamaan yhteyttä ohjaajaan ja tätä kautta saivat tiedon varamummotoiminnasta.

6.1.3 Varamummokoulutus

Helmikuun 2014 alussa tapasimme ohjaajan kanssa varamummokoulutuksen tarkemman suunnittelun merkeissä. Koulutuksen suunnittelun pohjana käytimme Varkauden pilottihankkeessa kerättyjä havaintoja ja kokemuksia. Päätimme soveltaa koulutukseen, kuten Varkauden pilottihankkeessa SPR:n vanhaa ja hyväksi havaittua ystävätoiminnan peruskurssia. SPR:n ystävätoiminnan peruskurssi antaa hyvät pohjatiedot monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan. Näin ollen kaksi päiväisen varamummokoulutuksen perusosa tulisi olemaan tiivistetty versio ystävätoiminnan peruskurssista. Perusosan koulutuksesta vastaisimme itse. Päätimme toteuttaa perusosan perinteistä luennointia vapaamuotoisemmin erilaisia ryhmä- ja yksilötoita sekä keskusteluja apuna käyttäen. Varamummokoulutuksen sisältöosa tulisi koostumaan ulkopuolisten asiantuntijoiden luennoista eri aihealueista. Sovimme

tapaamisessa sisältöosan aihealueet: koululaisten maailma, lapsi ja ero, yhden vanhemman perheiden kohtaaminen sekä isovanhemmuuden ilot. Aihealueet muotoutuivat ajatuksesta varamummotoimintaan lähtevien perheiden mahdollisesta elämäntilanteesta sekä ajatuksesta varamummojen toiveista ja tarpeista. Ohjaaja tulisi käyttämään kontaktejaan asiantuntija luennoitsijoiden hankkimisessa. Osa luennoitsijoista oli jo tässä vaiheessa selvillä. Molempiin päiviin varattiin aikaa itse varamummotoiminnasta kertomiseen ja käytännön asioista sopimiseen. Lisäksi päätimme jättää molempiin päiviin väljyyttä, jotta se mahdollistaisi vapaan kommentoinnin ja keskustelun. Suunnittelimme ohjelmaan myös vapaamuotoisempaa ohjelmaa tutustumisen ja päivään virittäytymisen merkeissä. Koulutukseen osallistujille tarjottaisiin lounas molempina päivinä. Yhteinen lounas antaisi tuleville varamummoille mahdollisuuden tutustua toisiinsa paremmin. Lisäksi se antaisi meille hyvän mahdollisuuden tutustua tulevien varamummojen tavoitteisiin ja toiveisiin. Laadimme vielä koulutuksen tarkan ohjelman (Liite 3). Kokonaisuudessaan varamummokoulutuksen vetovastuu tulisi olemaan ohjaajalla.

Helmikuun 17. päivä oli varamummokoulutuksen ensimmäinen päivä. Koulutus järjestettiin SPR:n Hämeen piirin koulutustilassa. Osallistujia koulutuksessa oli lopulta viisi. Yksi ilmoittautunut joutui perumaan osallistumisensa sairastumisen vuoksi ja yksi ilmoittautunut, ainoa mies ei saapunut paikalle. Päivän aloitimme tutustumalla toisiimme aamukahvin merkeissä. Kävimme läpi päivän ja koko koulutuksen ohjelman. Jatkoimme toisiimme tutustumista adjektiivi -korttien avulla. Lisäksi käytimme tutustumiseen ja yleisen keskustelun aloittamiseen kysymyskortteja. Osallistujat olivat iältään 64-74 -vuotiaita. Kaikki olivat jääneet eläkkeelle alle 10 vuoden sisällä. Kaikki osallistujat olivat jo SPR:n jäseniä ja neljä osallistujaa oli myös mukana SPR:n vapaaehtoistoiminnassa. Aamupäivän päätteeksi ohjaaja kertoi vielä SPR:stä järjestönä. Lounaalle lähdimme koko porukan voimin läheiseen lounaspaikkaan. Lounaan jälkeen kerroin vapaaehtoistoiminnasta, sen pelisäännöistä sekä oikeuksista ja velvollisuuksista. Vapaaehtoistoiminnan periaatteita pohdimme enemmän Learning Cafe -menetelmää soveltavan tehtävän avulla. Vapaaehtoistoiminnan periaatteista (vapaaehtoisuus, palkattomuus ja e-ammattimaisuus, suvaitsevaisuus ja puolueettomuus, luottamuksellisuus ja vaitiolovelvollisuus, yhteisöllisyys ja toiminnan ilo) olin tehnyt ”pöytäliinat” viiteen eri pöytään. Osallistujat kiersivät pöydissä keskustelemassa ja kirjaamassa ajatuksistaan eri periaatteista. Tehtävän lopuksi kävimme vielä läpi kirjatut asiat ja

keskustelimme heränneistä ajatuksista ja tuntemuksista. Tämän jälkeen ohjaaja kertoi SPR:n ystävätöiminnasta. Päivän päätteeksi SPR:n Hämeen piirin ensiapu- ja terveystoiminnan päällikkö tuli kertomaan tuleville varamummoille koululaisten maailmasta; mikä on muuttunut ja mitkä ovat tämän päivän haasteet. Luennoitsijan työhistoria on koulumaailmassa, terveydenhoitajana ja kuraattorina, joten hän puhui tärkeästä aiheesta omasta kokemuksestaan. Luento oli mielenkiintoinen ja se herättikin paljon ajatuksia ja keskustelua osallistujien kesken. Vielä ennen kotiin lähtöä annoimme koulutukseen osallistuneille kotitehtävän seuraavaa kertaa varten. Jokaisen tulisi muistella omaa mummoa tai pappaa ja miettiä jokin merkittävä muisto muille kerrottavaksi. Kehotimme osallistujia ottamaan seuraavalla kerralla mukaan myös kuvan isovanhemmastaan. Kotitehtävän kehittelimme korvaamaan toisen päivän asiantuntija luennon isovanhemmuuden iloista, joka yllättäen peruuntui.

Muutaman välipäivän jälkeen helmikuun 20. päivä oli varamummokoulutuksen toinen päivä. Toiseen koulutuspäivään osallistui neljä henkilöä. Päivän aloitimme aamukahvin merkeissä kuulumisia vaihtaen. Päivään virittäytymisen jälkeen kerroimme osallistujille tarkemmin varamummotoiminnasta. Kerroimme Varkauden osaston pilottihankkeesta ja omasta projektista sekä varamummotoiminnan mahdollisesta tulevaisuudesta osana Tampereen osaston ystävätöimintää. Kävimme läpi käytännön asioita ja keskustelimme heränneistä ajatuksista. Haastattelimme osallistujien tavoitteet ja toiveet varamummotoiminnasta sekä varamummoudesta. Varamummotoiminnasta siirryimme isovanhemmuuteen kotitehtävän merkeissä. Osallistujat olivat ottaneet mukaan valokuvia sekä miettineet valmiiksi tärkeitä tapahtumia ja muistoja lapsuudestaan ja omista isovanhemmistaan. Myös ohjaaja ja minä osallistuimme tehtävään valokuvien ja muistoin. Matkan vuoksi toisen koulutuspäivän väliin jättänyt osallistuja oli lähettänyt omat muistonsa ohjaajalle ja ohjaaja luki nämä muille. Kotitehtävän läpikäyminen herätti paljon tunteita ja ajatuksia sekä keskustelua. Lounaalle lähdimme ensimmäisen päivän tavoin yhdessä. Iltapäivän aloitti asiantuntija Mannerheimin Lastensuojeluliitosta aiheella lapsi ja ero. Luento keskittyi lapsen rooliin vanhempien erossa; miten lapsi kokee ja näkee eron, miten kohdata eron keskellä oleva lapsi. Toinen iltapäivän luento keskittyi erilaisiin perheisiin ja perheiden kohtaamiseen. Aiheesta oli luennoimassa asiantuntija Yhden Vanhemman Perheiden Liitosta. Päivän päätteeksi kokosimme vielä yhteen koko koulutuksen annin keskustelemalla heränneistä tunteista ja ajatuksista. Kävimme vielä läpi käytännön asioita sekä kerroimme jatko

suunnitelmat. Esittelimme kaksi jo yhteyttä ottanutta perhettä tuleville varamummoille. Toinen perheistä herätti mielenkiintoa ja yhden osallistujan kanssa sovimme palaavamme asiaan, kun olemme perheen haastatelleet. Osallistujat täyttivät vielä SPR:n vapaaehtoisen korttiin tarkemmat henkilötiedot. Jaoimme osallistujille palautelomakkeen koulutuksesta. Varamummokoulutus järjestettiin yhteistyössä OK-opintokeskuksen kanssa, jonka vuoksi osallistujat täyttivät myös OK-opintokeskuksen palautelomakkeen. Sovimme ensimmäisen varamummojen vertaistapaamisen kuukauden päähän. Varamummokoulutuksen päätteeksi kävimme ohjaajan kanssa vielä läpi koulutusta ja siitä saatua palautetta sekä suunnittelimme tulevaa.

6.1.4 Perheiden haastatteleminen

Koulutuksen jälkeen, maaliskuussa 2014 aloitimme perheiden haastattelun. Haastatteluja varten mietin suuntaa antavia kysymyksiä ja tein löyhän haastattelurungon. Kysymysten taustalla oli SPR:n ja meidän omat tarkoitusperät ja tarpeet sekä varamummojen kanssa koulutuksessa keskustelua herättäneet asiat. Lähtökohtaisesti pyrimme tekemään haastattelut yhdessä ohjaajan kanssa. Kaikkiin haastatteluihin en kuitenkaan päässyt mukaan, joten ohjaaja raportoi ne minulle jälkikäteen. Perheet haastateltiin SPR:n Hämeen piirin neuvottelutiloissa tai perheiden kotona. Kaksi perhettä haastateltiin puhelimen välityksellä.

Yhdeksästä yhteyttä ottaneesta perheestä haastattelimme kuusi. Kolmesta haastattelemana jääneestä perheestä yksi oli ymmärtänyt varamummotoiminnan periaatteet väärin ja perhe etsikin lähinnä lapsenvahtia. Yhdelle perheelle emme olisi voineet tässä vaiheessa järjestää varamummoa välimatkan ja hankalien kulkuyhteyksien takia, koska kaikki koulutukseen osallistuneet varamummot toivoivat perhettä lyhyiden ja helppojen välimatkojen päästä. Yksi perhe etsi varapappaa, jota meillä ei tässä vaiheessa perheelle ollut tarjota.

Ensimmäinen perhe, joka haastateltiin, oli toinen ennen koulutusta yhteyttä ottanut perhe. Haastattelimme perheen maaliskuun lopussa. Yhteyttä otti perheen äiti. Perheeseen kuuluu äiti ja isä sekä kaksi alle kouluikäistä lasta. Perhe on muuttanut Tampereelle muualta, joten lähellä ei asu juurikaan sukulaisia tai ystäviä. Arjen

tukiverkosto puuttuu. Äiti on päivisin kotona lasten kanssa ja isä käy työssä. Varamummosta äiti toivoi seuraa ja iloa perheen normaaliin arkeen, etenkin päiviin jolloin on yksin lasten kanssa. Hän toivoi lapsiensa saavan viettää joskus aikaa myös ikääntyneemmän henkilön kanssa, joka rikastuttaisi lapsien arkea elämäkokemuksellaan. Äiti toivoi saavansa varamummosta myös itselleen juttuseuraa. Äiti toivoi perheen tapaavan varamummoa perheen kotona tai esimerkiksi puistossa muutaman kerran kuukaudessa. Tulevaisuudessa äiti toivoi suhteesta varamummoon kehittyvän vastavuoroisen ystävyysuhteen, jossa tapaamiset järjestyisivät luonnollisesti molempien osapuolten halusta ja tarpeista. Jo ennen haastattelua meillä oli ajatus perheelle sopivasta varamummosta. Varamummolle perhe oli esitelty jo varamummokoulutuksessa ja hän oli kiinnostunut tapaamaan perheen. Haastattelu vahvisti käsitystämme perheen varamummon tarpeesta ja juuri kyseisen varamummon sopivuudesta perheeseen. Perheellä oli realistiset ja tarkoituksenmukaiset odotukset ja toiveet varamummon suhteen. Kerroimme äidille vielä yleisesti varamummotoiminnasta ja keskustelimme käytännön asioista. Esittelimme pääpiirteissään ehdotuksemme varamummosta. Varamummo saisi itse kertoa perheelle tarkemmin itsestään ja elämästään juuri sen mitä haluaa ja kokee tarpeelliseksi. Äiti antoi yhteystietonsa, jotka välittäisimme varamummolle ja hän ottaisi perheeseen yhteyttä ensimmäisen tapaamisen sopimiseksi.

Toinen perhe haastateltiin huhtikuun alussa. Perheeseen kuuluu yksinhuoltajaäiti ja alle kouluikäinen adoptiolapsi. Äidin vanhemmat ovat jo kuolleet, eikä lapsella näin ollen ole isovanhempia. Äiti toivoikin lapsensa elämään roolimallia ikääntyneemmältä henkilöltä, joka pystyisi välittämään lapselleen sellaisia asioita ja kulttuuria, joita ei itse pysty välittämään. Ennen kaikkea hän toivoi varamummolta tai -papalta kiireetöntä aikaa ja yhdessäolon iloa. Äiti toivoi myös oman suhteensa varamummoon tai -pappaan kehittyvän tulevaisuudessa vastavuoroiseksi ystävyysuhteeksi. Alustavien tietojen perusteella olimme jo ennen haastattelua miettineet perheelle mielestämme sopivan varamummon ja esitelty perheen varamummolle. Kerroimme äidille pääpiirteissään varamummosta. Äiti antoi yhteystietonsa, jotka välittäisimme varamummolle ja hän ottaisi perheeseen yhteyttä ensimmäisen tapaamisen sopimiseksi.

Kolmas perhe haastateltiin toukokuussa. Perheeseen kuuluu Suomeen muualta Euroopasta muuttanut yksinhuoltajaäiti ja alle kouluikäinen lapsi. Perheen sukulaiset ja ystävät asuvat äidin kotimaassa, joten äidillä ei ole tukiverkostoa Suomessa ja hän pyörittää arkea yksin. Äidin lähtökohdat yhteydenotolle olivat ymmärrettävät, mutta alun perin varamummotoiminnan tarkoituksen ja tavoitteiden vastaiset. Äiti haki varamummosta lapsenhoitajaa, joka mahdollistaisi hieman aikaa itselleen ja asioiden hoitamiseen. Äidille selvitettiin varamummotoiminnan periaatteet, jotka äiti hyvin ymmärsikin. Väärinymmärryksestä huolimatta ja uusien tietojen valossa, äiti toivoi edelleen perheeseen varamummoa. Perheen olimme alustavasti esitelleet yhdelle varamummolle, mutta pitkän välimatkan takia heidän yhdistäminen ei onnistunut. Haastattelun jälkeen esittelimme perheen toiselle varamummolle, joka jäi asiaa miettimään.

Kesän aikana yhteyttä ottaneet kolme perhettä haastateltiin vasta kesälomien jälkeen elokuussa. Ensimmäiseen perheeseen kuuluu yksinhuoltajaäiti ja viisi lasta. Perhe on muuttanut Tampereelle toiselta paikkakunnalta, joten isovanhemmat ja sukulaiset asuvat kaukana. Ensisijaisesti perheen äiti toivoi varamummoa kaveriksi perheen kouluikäiselle erityislapselle. Toiseen perheeseen kuuluu äiti ja isä sekä kaksi biologista lasta ja neljä sijaislasta. Perheen äiti toivoi varamummoa ensisijaisesti perheen neljälle sijaislapselle, joilla isovanhempia ei ole. Kolmanteen perheeseen kuuluu äiti ja muulta Euroopasta Suomeen muuttanut isä sekä kaksi alle kouluikäistä lasta. Perheen luonnolliset isovanhempisuhteet puuttuvat. Äiti toivoi lapsilleen varamummosta turvallista aikuista seuraa, yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä. Äiti toivoi myös itselleen ystävää, jonka kanssa vaihtaa kuulumisia ja ajatuksia. Esittelimme kaikki kolme perhettä varamummoille, mutta tässä vaiheessa perheet eivät vielä saaneet omaa varamummoa.

6.1.5 Toiminnan käynnistyminen

Perheiden haastattelujen jälkeen annoimme perheiden yhteystiedot varamummoille, mikäli sopiva perhe varamummoille oli jo löytynyt. Ensimmäisen tapaamisen järjestäminen ja tässä mielessä varamummotoiminnan käynnistymisen vastuu jäi varamummoille itselleen. Ensimmäisenä maaliskuussa haastateltu perhe ja heille suositeltu varamummo tapasivat ensimmäisen kerran huhtikuussa. Varamummo oli

ottanut yhteyttä perheeseen jo heti haastattelun jälkeen maaliskuussa, mutta käytännön syistä johtuen ensimmäinen tapaaminen oli siirtynyt useampaan kertaan. Varamummo tapasi lopulta perheen heidän kodissaan. Tapaaminen oli ollut molemmille osapuolille mieluinen ja seuraava tapaaminen oli sovittu heti. Myöhemmin yhteydenpito oli kuitenkin loppunut ja he eivät ole enää sopineet uusia tapaamisia.

Toiselle haastatellulle perheelle suositeltu varamummo otti perheeseen yhteyttä heti yhteystiedot saatuaan. Varamummo ja perhe pitivät yhteyttä puhelimen ja sähköpostin välityksellä heinäkuuhun asti, jolloin ensimmäinen tapaaminen käytännön syistä johtuen vasta järjestyi. Tämän jälkeen tapaamisia on ollut noin kahden viikon välein. Tapaamiset ovat olleet molemmin puolin mieluisia ja hedelmällisiä. Heidän välilleen onkin kehittynyt varamummotoiminnan tavoitteiden mukainen suhde. Varamummo ja perhe aikovat jatkaa tapaamisia tulevaisuudessakin.

Kolmas haastateltu perhe ja heille suositeltu varamummo ovat olleet yhteydessä, mutta eivät käytännön syistä ole vielä tavanneet. Kaksi vapaaehtoista varamummoa eivät ole vielä löytäneet omia toiveitaan vastaavia perheitä. Kolme haastateltua perhettä odottaa vielä varamummoa.

6.1.6 Vertaistapaamiset

Varamummojen ensimmäinen vertaistapaaminen järjestettiin noin kuukausi varamummokoulutuksen jälkeen maaliskuussa 2014. Päivän olimme sopineet jo valmiiksi koulutuksessa. Tapaaminen järjestettiin SPR:n Hämeen piirin koulutustilassa ja siihen osallistui kolme varamummoa. Tässä vaiheessa yhtään perhettä ja varamummoa ei ollut vielä yhdistetty. Tapaaminen oli kuitenkin tärkeä järjestää, jotta voisimme vaihtaa kuulumisia ja pysyisimme ajan tasalla varamummojen tilanteesta. Lisäksi oli tärkeää, etenkin näin toiminnan käynnistymisvaiheessa pitää varamummojen ryhmä kasassa ja kaikki koulutuksen käyneet mukana toiminnassa. Tapaamisessa vaihdoimme kuulumisia ja keskustelimme ajankohtaisista asioista. Sovimme seuraavan vertaistapaamisen toukokuulle.

Toinen varamummojen vertaistapaaminen järjestettiin toukokuussa SPR:n Hämeen piirin neuvottelutiloissa. Vertaistapaamiseen osallistui kolme varamummoa. Tässä vaiheessa kaksi perhettä ja varamummoa oli yhdistetty. Molemmat varamummot kertoivat kuulumisistaan ja kokemuksistaan varamummotoiminnasta käytännössä. Toinen varamummo ja perhe olivat tavanneet tässä vaiheessa kerran. Toinen varamummo ja perhe eivät olleet vielä tavanneet, mutta olivat pitäneet yhteyttä puhelimen ja sähköpostin välityksellä. Tapaaminen olisi tarkoitus järjestää heti tilanteen niin salliessa. Keskustelimme kokemuksista sekä heränneistä ajatuksista ja tuntemuksista. Esittelimme yhteyttä ottaneen uuden perheen, mutta välimatkan takia perhettä vailla oleva varamummo ei voinut tähän tilaisuuteen tarttua. Perheiden yhteydenottojen hitaan käynnistymisen vuoksi, halusimme tarjota aktiivisille ja innokkaille vapaaehtoisille myös muita mahdollisuuksia SPR:n vapaaehtoistoiminnassa mukana pysymiseksi. Tapaamiseen tulikin Koko Suomi leikkii -hankkeen leikkilähetti kertomaan Terhokerho -toiminnasta, johon haetaan vapaaehtoisia ohjaajia. Koko Suomi leikkii on Suomen Kulttuurirahaston käynnistämä ja rahoittama kolmevuotinen (2014–2016) suurhanke, joka innostaa kaikenikäisiä suomalaisia leikkimään. Hankkeen toteutuksesta vastaavat yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Suomen Punainen Risti. Hankkeen tavoitteena on perustaa vuoden 2016 loppuun mennessä jokaiseen Suomen kuntaan sukupolvien kohtaamispaikka, Terhokerho. Terhokerhoon ovat tervetulleita niin lapset kuin eläkeläiset ja muut aikuiset viettämään kiireetöntä aikaa ja leikkimään yhdessä. Terhokerho -toiminta herätti mielenkiintoa varamummojen keskuudessa ja he jäivät miettimään asiaa. Sovimme seuraavaan tapaamisen kesän kiireiden jälkeen syyskuun alkuun.

Kolmas varamummojen vertaistapaaminen järjestettiin syyskuussa SPR:n Hämeen piirin neuvottelutiloissa. Vertaistapaamiseen osallistui kaikki viisi varamummoa. Kesän aikana perheitä ja varamummoja ei ollut yhdistetty lisää, joten kaksi jo aikaisemmin perheisiin yhdistettyä varamummoa kertoivat kuulumisistaan ja käytännön kokemuksistaan. Toinen varamummo oli tavannut perheen kerran, jonka jälkeen yhteydenpito oli loppunut. Toinen varamummo oli tavannut perheen ensimmäisen kerran heinäkuussa ja tapaamiset olivat jatkuneet säännöllisesti tämän jälkeenkin. Kokemukset olivat positiivisia ja tapaamiset tulevatkin jatkumaan tulevaisuudessa. Varamummoille esiteltiin kesän aikana yhteyttä ottaneet kolme uutta perhettä ja palattiin myös aikaisemmin esiteltyihin perheisiin uudelleen. Yksi

varamummo oli halukas ottamaan yhteyttä jo aikaisemmin esiteltyyn perheeseen. Kaksi varamummoa ei henkilökohtaisista syistä lähtenyt perheitä tässä vaiheessa tapaamaan. Ohjaaja kertoi vielä kokemuksista ja näytti kuvia elokuussa järjestetystä SPR:n perheleiristä, jota oli aikaisemmin myös varamummoille ja perheille mainostettu. Sovimme vielä tapaamisen tämän projektin osalta joulukuulle 2014.

Neljäs ja kehittämisprojektin viimeinen vertaistapaaminen järjestettiin lopulta vasta tammikuussa 2015. Vertaistapaamiseen osallistui kaksi varamummoa. Tapaamisessa vaihdoimme kuulumisia puolin ja toisin. Toiminnassa mukana oleva varamummo kertoi tapaamisten perheen kanssa jatkuneen ja myös jatkuvan tulevaisuudessa. Molemmille osapuolille tapaamiset ovat olleet tärkeitä ja he ovat tyytyväisiä toimintaan lähtemisestä. Tapaamisessa esittelin valmista opinnäytetyötäni sekä keskustelimme menneestä ja tulevasta. Sovimme, että esittelen opinnäytetyötä vielä tarkemmin Tampereen osaston ystäväillalla.

6.2 Kehittämisprojektin arviointi

Kehittämisprojektin aikaa vievin osuus oli selkeästi sen suunnitteluvaihe. Projektin yksityiskohtainen ja tarkka suunnittelu oli kuitenkin merkittävä lähtökohta projektin onnistumiselle. Suunnittelu edesauttoi projektin johdonmukaista etenemistä ja sen loppuun saattamista. Hyvällä suunnittelulla välttyttiin turhilta ongelmilta ja turhalta työltä. Kehittämisprojektin suunnittelun tukena käytimme SPR:n Varkauden osaston varamummotoiminnan pilottihanketta. Pilottihankkeen kokemukset ja havainnot antoivat suunnittelulle hyvän pohjan. Jo suunnittelu vaiheessa pystyimme panostamaan pilottihankkeessa hyväksi havaittuihin ja koettuihin seikkoihin sekä toisaalta miettimään uudestaan ongelmakohtia ja toiminnan haasteita. Laadimme myös heti aluksi koko kehittämisprojektille aikataulun, johon toiminnallisen kehittämisprojektin luonteen vuoksi jätettiin joustamisen varaa. Tästä huolimatta jouduimme projektin edetessä laatimaan aikataulun uudestaan. Tämä ei kuitenkaan haitannut projektin etenemistä.

Jo suunnittelu vaiheessa oli tärkeää kartoittaa kaiken tyyppisen varamummotoiminnan tarjonta Tampereen alueella. Kartoittamisen sekä omien kokemusten ja yleisen keskustelu perusteella tiesimme jo projektia suunniteltaessa,

että kysyntää perheissä tehtävälle, järjestäytyneelle varamummotoiminnalle tulisi olemaan. Tämä tieto vaikutti etenkin varamummojen ja perheiden rekrytoinnin suunnitteluun. Rekrytoinnin toteutimme maltillisesti ylikysynnän välttämiseksi. Myös varamummotoiminnan tulevaisuus, uuden varamummokoulutuksen järjestäminen ja toiminnan jatkuminen Tampereen osastolla oli vielä rekrytointi vaiheessa avoinna, joten tavoitteena oli saada hallittavissa oleva määrä vapaaehtoisia varamummoja ja perheitä varamummotoiminnan kokeilu vaiheeseen. Tietoisesti jätimme esimerkiksi varamummokoulutuksesta ja varamummotoiminnan alkamisesta tiedottamisen paikallislehdessä tekemättä.

Vapaaehtoisten varamummojen osalta rekrytointi onnistui tavoitteiden mukaisesti. Varamummokoulutukseen ilmoittautui seitsemän vapaaehtoista ja lopulta viisi vapaaehtoista osallistui koulutukseen. Vaikka tämän suhteen rekrytointi oli onnistunut, niin se tavoitti kuitenkin pääsääntöisesti vain aktiiviset, jo toiminnassa mukana olevat ikääntyneet. Varamummokoulutukseen osallistuneista kaikki oli SPR:n jäseniä ja neljä oli jo mukana SPR:n muussa toiminnassa. Uusia jäseniä rekrytointi ei siis tavoittanut. Tämä tukee teoriaa siitä, miten vapaaehtoistoiminta on luonteeltaan kasautuvaa. Vapaaehtoistoiminnassa jo mukana olevat hakeutuvat helposti ja muita aktiivisemmin mukaan myös uudenlaiseen toimintaan. Lisäksi kaikki varamummokoulutukseen osallistuneet vapaaehtoiset olivat jääneet eläkkeelle alle kymmenen vuoden sisällä, joten yhteiskunnalliseen osallisuuteen heillä oli luontaista halua ja tarvetta. Myöskään yhtään miestä ei lopulta osallistunut koulutukseen, eikä toimintaan näin ollen saatu mukaan yhtään vapaaehtoista varapappaa. Miesten vähäisemmän aktiivisuuden vapaaehtoisessa sosiaalitoiminnassa tiedostimme jo suunnitteluvaiheessa ja pyrimme tähän myös vaikuttamaan esitteiden suunnittelussa. Kehittämiprojektin luonteen, aikataulun ja siihen varattujen resurssien puitteissa rekrytointiin emme kuitenkaan tietoisesti enempää panostaneet. Tulevaisuudessa haasteena tulee olemaan juuri se, miten tavoitetaan ja saadaan toimintaan mukaan helposti passivoituvat ja herkästi kotiin jäävät ikääntyneet sekä jo hieman vanhemmat ja kauemmin eläkkeellä olleet ikääntyneet, joilla on ehkä halua, mutta uskallusta puuttuu. Uskon, että rekrytoinnin oikeanlaisella kohdentamisella, laajemmalla tiedottamisella ja jalkautumisella ikääntyneiden keskuuteen olisi mahdollisuus tavoittaa myös nämä ikääntyneet paremmin.

Varkauden osaston pilottihankkeen kokemusten perusteella tiesimme, että perheiden varamummotoimintaan mukaan saaminen voisi olla haastavaa. Tästä huolimatta omien kokemusten, yleisen keskustelun ja esimerkiksi neuvoloista saamamme palautteen perusteella uskoimme perheiden rekrytoimisen olevan kuitenkin helpompaa kuin varamummojen rekrytoinnin. Etukäteen odotimmekin runsaasti yhteydenottoja mummoa tai pappaa kaipaavilta perheiltä. Rekrytointi ei kuitenkaan tuottanut ennakko-odotusten mukaista tulosta vaan kohtasimme samat haasteet kuin Varkauden osasto pilottihankkeessaan. Oikeista tarpeista ja syistä yhteyttä ottaneita perheitä oli lopulta vain kuusi. Projektin onnistumisen ja varamummotoiminnan käynnistymisen kannalta tämä ei kuitenkaan haitannut, sillä kaikki halukkaat vapaaehtoiset varamummot pääsivät mukaan toimintaan. Lopulta kolme perhettä jäi odottamaan omaa varamummoa.

Uskon perheiden toimintaan mukaan saamisen haasteiden johtuvan varamummotoiminnan uutuudesta sekä tiedon ja kokemuksen puutteesta. Perheet suhtautuvat varamummotoimintaan vielä hyvin varauksellisesti. Tämän päivän lapsiperheet ovat tottuneet pärjäämään yksin, eikä ulkopuolista apua oteta mielellään vastaan. Kaikki tarjottava apu yhdistetään helposti lastensuojeluun ja sosiaalityöhön. Koetaan, että toimintaan osallistuakseen perheellä täytyisi olla ongelmia. Varamummotoiminnan rekrytoinnissa tulisikin painottaa enemmän toiminnan tasavertaisuutta, jossa kumpikaan toimintaan lähtenyt osapuoli, vapaaehtoinen varamummo tai perhe ei ole kiitollisuuden velassa toiselle. Varamummotoiminta on molempia sen osapuolia hyödyttävä ja molemmille iloa tuova järjestely. Perhe voi olla yhtä ylpeä kuin vapaaehtoinen varamummokin lähtiessään mukaan hienoon toimintaan. Kehittämishankkeen myötä ihmisten tietoisuus SPR:n varamummotoiminnan tavoitteista ja periaatteista on toivottavasti Tampereen seudulla lisääntynyt, mutta tulevaisuudessa rekrytoinnin yhteydessä tähän tulisi panostaa vielä lisää. Kuten vapaaehtoisten varamummojen myös perheiden kohdalla uskon, että rekrytoinnin oikeanlaisella kohdentamisella, laajemmalla tiedottamisella ja jalkautumisella perheiden pariin saadaan ne tavalliset mummoa tai pappaa kaipaavat perheet mukaan toimintaan.

Varamummokoulutuksen pohjana käytimme SPR:n ystävätoiminnan peruskurssia. Ystävätoiminnan peruskurssi antaa hyvät pohjatiedot monenlaisen vapaaehtoistoimintaan, mutta sellaisenaan kurssi ei mielestämme soveltunut

varamummotoimintaan. Vaikka varamummotoiminta tulisikin tulevaisuudessa toimimaan ystävöiminnan alaisena, niin se sisältää erityispiirteitä joihin koulutuksessa tulee tarkemmin paneutua. Koulutuksen tulee antaa vapaaehtoisille varamummoille valmiuksia kohdata ja toimia tämän päivän lapsiperheissä. Koulutukseen osallistuvien varamummojen lapsuudesta ja jopa omien lapsien lapsuudesta on aikaa, joten tämän päivän lapsiperheiden haasteet ovat monille hyvin vieraita. Yhteiskunta, perhe-elämä sekä päiväkotij- ja koulumaailma ovat muuttuneet vuosikymmenien aikana merkittävästi. Koulutuksen sisältöosa muodostuikin asiantuntija luennoista, koskien juuri näitä haasteista, joita tämän päivän vanhemmat ja lapset kohtaavat elämässään sekä muuttunutta yhteiskuntaa lapsiperheiden näkökulmasta.

Varamummokoulutus oli onnistunut. Kaksi päiväisen koulutuksen ansiosta pääsimme tutustumaan toisiimme sekä samalla kartoittamaan paremmin varamummojen tavoitteita ja toiveita toiminnan suhteen. Ryhmä oli kokonaisuudessaan aktiivinen ja toiminnasta kiinnostunut. Ryhmähenki oli positiivinen ja ilmapiiri iloinen. Päivien aikana käytiin asiantuntija luentojen välissä paljon keskusteluja ja jaettiin omia kokemuksia. Palaute koulutuksesta oli hyvä. Osallistujat olivat tyytyväisiä asiantuntijaluentoihin ja kokivat ne tärkeiksi aiheiksi käsiteltäviksi juuri varamummokoulutuksessa. Positiivista palautetta tuli myös keskusteluista ja kokemusten jakamisesta. Kaikki osallistujat kokivat koulutuksen tarpeelliseksi, mutta myös riittäväksi varamummotoimintaan mukaan lähtemiseksi. Koulutuksessa parasta oli osallistujien mielestä: *asiantuntemus, keskustelut ja kokemukset, vaivaton tunnelma, lämminhenkisyys sekä kurssikaverit ja vetäjät*. Varsinaisia kehittämisen kohtia koulutuksen osalta ei noussut esille. Varamummokoulutuksesta saatujen kokemusten ja palautteen perusteella myös tulevaisuudessa koulutus on perusteltua järjestää kaksi päiväisenä, sisältäen perusosan, jossa paneudutaan SPR:ään järjestönä ja vapaaehtoistoimintaan sekä sisältöosan, jossa paneudutaan tarkemmin varamummotoimintaan sekä lapsiperheiden kohtaamiseen asiantuntijaluentojen kautta. Molempiin päiviin on hyvä jättää reilusti aikaa tutustumiseen sekä keskusteluille ja kokemusten jakamiselle.

Perheiden haastattelemisen lähtökohtana oli tutustua perheeseen, heidän motiiveihin sekä tavoitteisiin, toiveisiin ja odotuksiin. Haastattelut olivat tärkeitä myös toiminnan turvallisuuden takaamiseksi sekä väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Kaikkien

perheiden kohdalla yhteyttä ottanut henkilö oli perheen äiti ja myös kaikkiin haastatteluihin osallistui vain perheen äiti. Kaiken kaikkiaan haastattelut onnistuivat hyvin ja niiden pohjalta oli helppo miettiä perheelle sopiva varamummo. Haastattelut järjestettiin perheiden toiveesta pääsääntöisesti SPR:n tiloissa. Vieläkin paremman tutustumisen kannalta ja perusteellisemmän kokonaiskuvan saamiseksi haastattelut olisi kuitenkin mielestäni hyvä järjestää aina perheiden kotona, jossa myös muu perhe olisi läsnä. On kuitenkin ymmärrettävää, että vieraan ihmisen päästäminen omaan kotiin voi tuntua vaikealta ja epämieluisalta. Myös haastattelijan kannalta haastatteluiden järjestäminen perheiden kotona voi tuntua arveluttavalta, esimerkiksi turvallisuus näkökulmaa ajatellen. Tulevaisuudessa varamummotoiminnan laajentuessa ja tunnettavuuden lisääntyessä toivottavasti myös kynnys haastatteluiden kotona tekemiseen pienenee. Työparina toimiminen lisäisi sen sijaan haastattelijoiden turvallisuutta.

Huolelliset haastattelut ja varamummoihin tutustuminen koulutuksessa toimi varamummojen ja perheiden yhdistämisen pohjalla. Perheen taustojen, tavoitteiden ja toiveiden sekä haastatteluiden perusteella suositelimme perheelle mielestämme sopivaa varamummoa. Perheen hyväksynnällä annoimme perheestä kiinnostuneelle varamummolle perheen yhteystiedot tapaamisen järjestämiseksi. Varamummoja ja perheitä yhdistimme projektin aikana kaksi. Kolmas perhe ja varamummo ovat olleet yhteydessä, mutta ensimmäistä tapaamista ei ole vielä käytännön syistä johtuen saatu järjestettyä. Kaikki toimintaan mukaan lähteneet osapuolet ovat olleet tyytyväisiä ja mahdollisuuksien mukaan jatkaneet tapaamisia. Kahdelle varamummokoulutukseen osallistuneelle varamummolle emme projektin aikana löytäneet sopivaa perhettä. Myös kolme perhettä jäi ilman varamummoa. Varamummojen ja perheiden yhdistämisessä on mielestäni tärkeämpää huomioida varamummojen ja perheiden toiveet ja odotukset sekä persoonien yhteen sopiminen kuin kiireellä saattaa yhteen toisilleen sopimaton varamummo ja perhe vain toiminnan käyntiin saamiseksi. Toiminnan tulee olla sen molemmille osapuolille mieluisaa ja antoisaa sekä täysin omasta tahdosta riippuvaa. Perheillä ja varamummoilla tulee olla mahdollisuus myös lopettaa toiminta niin halutessaan.

Kaikki varamummokoulutukseen osallistuneet vapaaehtoiset varamummot osallistuivat myös mahdollisuuksien mukaan vertaistapaamisiin. Vertaistapaamisten ansiosta ryhmä pysyi koossa koko projektin ajan ja tätä kautta edesauttoi toiminnan

jatkumista. Tapaamisissa vaihdettiin kuulumisia ja jaettiin kokemuksia sekä käytiin läpi ajankohtaisia asioita. Tapaamisissa esiteltiin myös uusia yhteyttä ottaneita perheitä. Vertaistapaamiset ovat tärkeä osa varamummotoimintaa. Vaikka varamummoilla kuten kaikessa vapaaehtoistoiminnassa kaikilla vapaaehtoisilla on vaihtoehtoisuus, tulee heillä olla mahdollisuus jutella vapaasti luotettavien ihmisten kanssa kokemuksistaan ja tuntemuksistaan toiminnan suhteen. Vertaistapaamiset lisäävät yhteenkuuluvuuden ja jatkuvuuden tunnetta.

6.3 Kehittämiprojektin johtopäätökset

Kokonaisuudessaan kehittämisprojekti oli onnistunut. Varkauden osaston pilottihankkeen pohjalta suunnittelimme omia tarpeita ja tavoitteita vastaavan toimintamallin. Kehittämisprojektin ansiosta SPR:n Tampereen osastolle kehitettiin uudenlaista vapaaehtoistoimintaa ja tavoitteet varamummotoiminnan käynnistämiseksi kehittämisprojektin osalta saavutettiin. Koulutimme varamummotoimintaan viisi vapaaehtoista varamummoa, haastattelimme kuusi toiminnasta kiinnostunutta perhettä ja varsinainen toiminta käynnistyi kolmen varamummon ja perheen osalta. Varamummojen vertaistapaamisten avulla kaikki vapaaehtoiset varamummot pysyivät toiminnassa mukana koko kehittämisprojektin ajan.

Varamummotoiminnan tulevaisuus SPR:n Tampereen osastolla on vielä auki. Toiminnan jatkuminen ja sen laajeneminen vaatii Tampereen osaston tuen lisäksi aktiivisia ja toiminnasta innostuneita vapaaehtoisia. SPR:n Varkauden osastolla pilottihankkeen jälkeen varamummotoimintaa on toteuttanut kahdeksasta vapaaehtoisesta koostuva varamummotiimi. Varamummotiimi on kehittänyt toimintaa niin, että se on juurtunut tiukasti osaksi Varkauden osaston toimintaa. Kehittämisprojektin kokemusten ja havaintojen, kerätyn materiaalin sekä saadun näkyvyyden avulla Tampereen osaston on mahdollisuus järjestää vaivattomasti uusia koulutuksia varamummoille, rekrytoida uusia perheitä ja jatkaa hyvin alkanutta toimintaa. Kehittämisprojektin aikana toimintaan mukaan lähteneet vapaaehtoiset varamummot ja perheet toimivat esimerkkinä sukupolvia yhdistävän toiminnan tarpeellisuudesta ja samalla edesauttaa toiminnan jatkuvuutta.

Varamummotoiminnalla on mahdollisuus rikastuttaa Tampereen osaston jo valmiiksi laajaa toimintakenttää. Varamummotoiminta antaisi yhä useammalle mahdollisuuden lähteä mukaan vapaaehtoistoimintaan. Varamummotoiminta tuo yhteen niin lapset, aikuiset kuin ikääntyneet ja samalla edesauttaa ja tukee tärkeää sukupolvityötä. Varamummotoiminta on vetovoimaista ja ihmisten mielenkiintoa herättävää sekä suhteellisen helposti järjestettävää vapaaehtoistoimintaa. Lisäksi Tampereen alueella järjestäytyneelle, perheissä tehtävälle varamummotoiminnalle on selkeästi tarvetta ja kysyntää.

7 POHDINTA

Ikääntyneiden hyvinvointi on kokonaisuus, jossa keskeisessä osassa ovat yksilön omat voimavarat. Voimavarojen tunnistaminen ja niiden käyttöönotto mahdollistaa positiivisen ikääntymisen. Elinajan pitenemisen myötä ihmisten terve ja aktiivinen elinaika on myös pidentynyt. Toimintakykyisten elinvuosien lisääntyminen on lisännyt ikääntyneiden osallistumisen mahdollisuutta. Tällä on myönteiset seuraukset sekä yksilölle että laajat vaikutukset koko yhteiskuntaan. Eläköityminen ei ole toimintavoimien menettämistä ja osallistuvista rooleista luopumista. Ikääntyneet eivät ole vain kasvava kustannustaakkana vaan ikääntyneillä on paljon käyttämättömiä, arvokkaita voimavaroja, jotka voidaan kohdentaa toimintaan ja tekemiseen.

Yhteiskunnan ja perhe-elämän muutosten myötä myös isovanhemmuus on muuttunut. Nämä muutokset ovat tuoneet isovanhemmuuteen uusia haasteita. Nykypäivän perhekäsitys on hyvin individualistinen ja sitä leimaa, kuten koko yhteiskuntaa yksilölliset pyrkimykset ja tarpeet. Lisäksi uusia aika merkitsee suomalaisille perheille vähemmän lapsia ja perhe-elämän moninaistumista. Lapsenlapsettomuus tai isovanhemmuuden erilaiset haasteet eivät tarkoita kuitenkaan isovanhemmuuden iloista ja suruista luopumista. Sukupolvien välinen vuorovaikutussuhde voi toteutua monella eri tavalla, esimerkiksi sosiaalisen isovanhemmuuden keinoin.

Sosiaalinen isovanhemmuus on sosiaalista pääomaa kasvattava dialoginen vuorovaikutussuhde, joka mahdollistaa eri-ikäisten ihmisten yhdessä toimimisen. Vapaaehtoisena varamummona toimiminen vapauttaa ikääntyneet passiivisuudesta ja tylsistymisestä sekä yksinäisyydestä ja eristäytymisestä, osallistumisen ja sitoutumisen kautta. Varamummotoiminnan kautta ikääntyneet saavat mahdollisuuden kokea isovanhemmuuden iloa sekä leikin ja leikkimielisyyden jälleen osaksi elämäänsä, he saavat tuntea itsensä aidosti tärkeäksi ja mielekästä tekemistä päiviinsä sekä elämäänsä tarkoituksellisuutta. Elämän tarkoitukselliseksi kokeminen on yhteydessä elämään tyytyväisyyteen, hyvään itsetuntoon, elämän hallinnan tunteeseen, ulospäin suuntautumiseen, negatiivisten tunteiden vähäisyyteen sekä hyvään itse arvioituun terveyteen ja toimintakykyyn. Mielekäs tekeminen on merkittävä hyvinvointia tukeva voimavara ikääntyneille.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Syrjälä, L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: WSOY, 11-24.
- Auvinen, T. 2013. Raportti: Varamummotoimintamallin kehitys Punaiselle Ristille – pilottihanke Varkauden osastossa. Suomen Punainen Risti, Savo-Karjalan piiri.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa. Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Saarijärvi: Stakes.
- Dieckmann M. 2002. Ikiomat isovanhemmat. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Harju, U-M., Niemelä, P., Ripatti, J., Siivonen, T. & Särkelä, R. 2001. Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, E. & Marin, M. 2002. Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi.
- Heikkinen, E. 2002. Sairauksista toimintakykyyn. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 13-33.
- Heikkinen, H. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus. Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: WSOY, 25-62.
- Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2007. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 144-162.
- Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16-38.
- Heikkinen, H. 2010. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. 3. uud. p. Juva: PS-kustannus, 214-229.
- Heikkinen, H., Rovio, E. & Kiilakoski, T. 2007. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 78-93.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, H., Häggman-Laitila, A. & Eriksson, E. 2006. Kotona asuvien iäkkäiden ihmisten voimavarat ja niiden tukeminen – katsaus tutkimuskirjallisuuteen. Gerontologia 1, 12-21.

- Hokkanen, L. 2003. Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-Kustannus, 254-274.
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2007. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94-113.
- Hurme, H. & Metsäpelto, R-L. 2004. Iäkkäiden sukupolvisuhteet perheessä. Teoksessa Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama, T. (toim.) Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Porvoo: WSOY, 514-528.
- Ijäs, K. 2006. Ikääntyvän ihmissuhteet. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kankaansivu, K. 2007. Punainen Risti. Kuopio: Unipress.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1997. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuorio-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutumisen mahdollisuus. Helsinki: WSOY.
- Koivumäki, S. 2000. Lähimmäisyyden lähteillä: Tampereen osasto 1950-2000. Tampere: Suomen Punainen Risti.
- Koskiaho, B. 2001. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15-40.
- Koskinen, S. 2004. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004.
- Koskinen, S. 2007. Ikäihmistien asema Suomessa ja ikääntymisen käsityksiä. Teoksessa Tulva, T., Uusitalo, I. & Harra, K. (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Helsinki: Okka, 18-49.
- Kurki, L. 2007. Innostava vanhuus. Helsinki: Finn Lectura.
- Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Kvale, S. 1996. InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks: Sage.
- Laru, S., Oulasmaa, M. & Saloheimo, A. 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 105-115.
- Laukkanen, P. 2010. Toimintakyky ja ikääntyminen – käsitteestä ja viitekehystä päivittäistoiminnoista selviytymisen arviointiin. Teoksessa Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Gerontologia. Keuruu: Duodecim, 261- 272.

- Lauri, S. 1997. Toimintatutkimus. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka, 114-135.
- Lehtinen, S-T. 1997. Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Helsinki: Kansalaisareena.
- Leinonen, A. 2007. Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. Yhteiskuntapolitiikka 3, 295-308.
- Liimatainen, L. 2007. Terveysten edistäminen. Teoksessa Lyyra, T-M., Pikkarainen, A. & Tiikkainen, P. (toim.) Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita, 30-38.
- Lyyra, T-M. 2007. Terveys ja toimintakyky. Teoksessa Lyyra, T-M., Pikkarainen, A. & Tiikkainen, P. (toim.) Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita, 16-28.
- Marin, M. 2002. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 89-117.
- MLL, Mannerheimin lastensuojeluliitto 2007. Sukupolvet lapsuuden tukena. Opas Kylämummi ja -vaari -toiminnan käynnistämiseen.
- Mäkisalo, M. 2003. Yhdessä onnistumme. Opas työyhteisön kehittämiseen ja hyvinvointiin. Helsinki: Tammi.
- Opetushallitus. Edu.fi - Opetushallituksen ylläpitämä verkkopalvelu. Viitattu 13.8.2014. <http://www.edu.fi>
- Paavilainen, M. 2011. Mummologia. Helsinki: Kirjapaja.
- Patton, M. 2002. Qualitative Research and Evaluation methods. London: Sage.
- Pihlaja, R. 2010. Kolmas sektori ja julkinen valta. Kunnallisan alan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro 61. Saatavilla <http://www.kaks.fi/>
- Punaisen Ristin www-sivut. Viitattu 23.10.2014. <http://www.punainenristi.fi/>
- Read, S. 2010. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Gerontologia. Keuruu: Duodecim, 231-241.
- Rippstein, K. 2008. Yhteisöllinen isovanhemmuus. Vanhustenhuollon uudet tuulet 6, 20-21.
- Rippstein, K. 2008. Yhteisöllinen isovanhemmuus: isovanhempi-ikäisten näkökulmia sukupolvia yhdistävään vapaaehtoistoimintaan. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Rotkirch, A. & Fågel, S. 2010. Sukupolvien välistä köydenvetoa. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 33-51.

Rotkirch, A., Söderling, I. & Fågel, S. 2010. Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 5-9.

Sainio, P., Koskinen, S., Sihvonen, A-P., Martelin, T. & Aromaa, A. 2013. Iäkkään väestön terveyden ja toimintakyvyn kehitys. Teoksessa Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Gerontologia. 3. uud. p. Saarijärvi: Duodecim, 50-65.

Sauli, H. & Kainulainen, S. 2001. Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa Lapset.

Sihvonen, A-P., Martelin, T., Koskinen, S., Sainio, P. & Aromaa, A. 2013. Teoksessa Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Gerontologia. 3. uud. p. Saarijärvi: Duodecim, 66-71.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Söderling, I. 2010. Suuret ikäluokat läpivalaisussa. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 12-22.

Tikka, M. 1991. Pohdintoja kolmannesta iästä. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita, nro 67. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tilastokeskuksen www-sivut. Viitattu 20.10.2014. <http://www.tilastokeskus.fi/>

Valtioneuvoston www-sivut. Viitattu 20.10.2014. <http://valtioneuvosto.fi/>

Vilen, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivèn, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

ISOVANHEMMUUDESTA ILOA ARKEEN!

SPR:n Tampereen osasto aloittaa varamummotoiminnan.
**Haemme joukkoomme vapaaehtoisia varamummoja ja -
pappoja tamperelaisille lapsiperheille.**

Varamummona tai -pappana voi toimia kuka tahansa luotettava "mummoikäinen" nainen, mies tai pariskunta. Välitämme varaisovanhempia kaikenlaisille perheille, joissa on alaikäisiä lapsia.

Varamummo tai -pappa voi ottaa isovanhempien paikan perheessä, jossa luonnollinen isovanhempisuhte puuttuu, tai täydentää olemassa olevaa isovanhempisuhdetta, jos perheen omat isovanhemmat ovat kaukana tai muuten estyneitä.

Varamummon tehtävä ei ole toimia ilmaisena lapsenvahtina tai kodinhoitajana, vaan nimenomaan rikastuttaa lapsen ja hänen perheensä elämää läsnäolollaan ja elämäkokemuksellaan.

Järjestämme kaksipäiväisen koulutuksen vapaaehtoisille varamummoille ja -papoille.

maanantaina **17.2.2014** klo 9-16

torstaina **20.2.2014** klo 9-16

Koulutus on maksuton ja sisältää lounaan.

Lisätietoja toiminnasta, sekä ilmoittautumiset sähköpostilla tai puhelimitse **12.2.2014** mennessä.

ISOVANHEMMUDESTA ILOA ARKEEN!

Kaipaatteko perheeseenne mummoa tai pappaa?

Varamummotoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jossa ”mummoikäinen” nainen tai mies haluaa vapaaehtoisesti olla osana alaikäisen lapsen ja hänen perheensä elämää.

Varamummo tai -pappa voi ottaa isovanhempien paikan perheessä, jossa luonnollinen isovanhempisuhte puuttuu, tai täydentää olemassa olevaa isovanhempisuhdetta, jos perheen omat isovanhemmat ovat kaukana tai muuten estyneitä.

Varamummon tehtävä ei ole toimia ilmaisena lapsenvahtina tai kodinhoitajana, vaan nimenomaan rikastuttaa lapsen ja hänen perheensä elämää läsnäolollaan ja elämäkokemuksellaan.

Toimintaan voi ilmoittautua mukaan kaikenlaiset perheet, joissa on alaikäisiä lapsia. Me saatamme yhteen varamummon tai -papan tarpeessa olevan perheen sekä varamummoksi tai -papaksi haluavan vapaaehtoisin.

Jos olette kiinnostuneita, ottakaa yhteyttä!

Johanna Raivio
sosiaalitoiminnan suunnittelija
Suomen Punainen Risti, Hämeen piiri
Puh. 0400 766 957
johanna.raivio@redcross.fi

VAPAAEHTOISTEN VARAMUMMOJEN JA PAPPOJEN KOULUTUS

SPR Hämeen piirin koulutustila, Rongakatu 11, 33100 Tampere

17.2.2014 OHJELMA

Klo 9-10.30 Tutustuminen ja koulutuksen sisältö

Klo 10.30-12 Punainen Risti järjestönä

Klo 12-13 Lounas

Klo 13-14 Vapaaehtoistoiminta - pelisäännöt, oikeudet ja velvollisuudet

Klo 14-15 Ystävätoiminta

Klo 15–16 Koululaisten maailma. Pirjo Mattila. Ensiapu- ja terveystoiminnan päällikkö, terveydenhoitaja.

20.2.2014 OHJELMA

Klo 9 - 9.30 Päivään virittäytyminen

Klo 9.30 -11 Varamummotoiminta käytännössä, kokemuksia ja keskustelua.

Klo 11–12 Isovanhemmuuden ilot.

Klo 12–13 Lounas

Klo 13–14 Lapsi ja ero.

Marja Olli, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Klo 14–15.30 Yhden vanhemman perheiden kohtaaminen.

Teija Hällbäck-Vainikka, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto.

Klo 15.30-16 Vapaaehtoisena perheessä. Käytännön asioista sopiminen.